

The background of the entire page is a photograph of ancient stone ruins. In the foreground, there are large, rectangular stone blocks, some of which appear to be part of a wall or a platform. The stones are weathered and have a mix of grey, brown, and reddish tones. In the background, there are more ruins, including a stone wall and a column with a decorative capital. The overall scene is one of historical significance and archaeological interest.

Izazovi u zaštiti nepokretnih materijalnih kulturnih dobara na Kosovu

Mart, 2014

MART, 2014

Odricanje od odgovornosti:

Zvanična verzija ove publikacije pisana je na engleskom jeziku. Sve druge jezičke verzije ove publikacije predstavljaju prevod sa originalne engleske verzije i ne smatraju se zvaničnim dokumentima.

SADRŽAJ

SPISAK SKRAĆENICA	3
KRATAK PREGLED	5
1. UVOD	7
2. PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE NA KOSOVU	8
2.1 Međunarodni okvir za ljudska prava	8
2.2 Pravni okvir na Kosovu	9
2.3 Institucionalni okvir na Kosovu	10
3. ZAJEDNIČKI INTERESI U ZAŠTITI KULTURNE BAŠTINE	14
3.1 Inventar dobara kulturne baštine	14
3.2 Prostorno planiranje	15
3.3 Inspekcija lokaliteta kulturne baštine	17
4. DODATNI RAZLOZI ZA ZABRINUTOST U VEZI SA ZAŠTITOM NASLEĐA NEALBANSKIH ZAJEDNICA	21
4.1 Organizovanje obezbeđenja i zaštite	21
4.2 Povreda prava vlasništva Srpske pravoslavne crkve	24
4.3 Promovisanje kulturne baštine	26
5. ZAKLJUČAK	28
6. PREPORUKE	29

SPIŠAK SKRAĆENICA

CESCR

Komitet Ujedinjenih nacija za ekonomska, socijalna i kulturna prava

ICCPR

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

ICESCR

Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima

KFOR

NATO snage na Kosovu

KIZS

Kosovski institut za zaštitu spomenika

KSKB

Kosovski savet za kulturnu baštinu

KSO

Komisija za sprovođenje i obnovu

MKOS

Ministarstvo kulture, omladine i sporta

MLU

Ministarstvo za lokalnu upravu

MŽSPP

Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja

OEBS

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, Misija na Kosovu

PRO

Plan razvoja opštine

RCKB

Regionalni centar za kulturnu baštinu

SPZ

Specijalna zaštićena zona

SSN

Savet za sprovođenje i nadgledanje

UDHR

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima

UDP

Urbanistički plan razvoja

UNESCO

Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu

UNMIK

Privremena uprava Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu

KRATAK PREGLED

Na Kosovu se nalazi bogata i raznolika kulturna i verska baština koja je ugrožena zbog nedostatka očuvanja, zaštite i unapređenja. Zanemarivanje i vandalizam na tim lokalitetima, nekontrolisani urbani razvoj i slabo posvećivanje pažnje pitanju uravnoteženja zaštite kulturne i verske baštine i prava pojedinaca i zajednica koje žive oko takvih lokaliteta ugrožavaju ovu baštinu. Ovaj izveštaj ocenjuje da li su relevantni međunarodni standardi ljudskih prava koji se odnose na zaštitu materijalnih nepokretnih kulturnih dobara u skladu sa kosovskim pravnim okvirom i do koje mere institucije na centralnom i lokalnom nivou primenjuju i poštuju te standarde, štite i ispunjavaju pravo svih na pristup kulturnoj baštini i korist od kulturne baštine.

Kosovski pravni okvir koji se odnosi na zaštitu kulturne baštine u principu je u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava. Međutim, pravni okvir ne propisuje jasno podelu odgovornosti između različitih institucija. Kao rezultat toga, Misija OEBS-a na Kosovu (OEBS) je kroz svoje aktivnosti nadgledanja uočila da i dalje postoje nedostaci u sprovođenju pravnog okvira za zaštitu kulturne baštine i da su odgovorne institucije u velikoj meri i dalje nedelotvorne. Utvrđeni nedostaci uključuju, između ostalog, neuspeh da se sačini sveobuhvatan inventar za zaštitu kulturne baštine i neuspeh da se lokaliteti kulturne baštine uključe u lokalne prostorne planove. Osim toga, suprotno pravnom okviru, nije bilo inspekcija lokaliteta kulturne baštine, posebno onih Srpske pravoslavne crkve, što je dovelo do propusta da se spreči bespravna gradnja. Rušenja, vandalizam, krađe, nepovoljne opštinske odluke i druge destruktivne aktivnosti i dalje utiču na lokalitete kulturne baštine, a posebno na lokalitete Srpske pravoslavne crkve. Osim toga, OEBS je uočio da je, uprkos višesektorskoj prirodni zaštite kulturne baštine, saradnja između lokalnih i centralnih institucija bila minimalna, kao i između različitih resornih ministarstava, i uočila

je samo nekoliko zajedničkih inicijativa institucija da promovišu očuvanje materijalnih nepokretnih kulturnih dobara, posebno nealbanskih zajednica. Ograničeni kapaciteti osoblja i nedostatak političke posvećenosti dodatno su otežavali sprovođenje pravnog okvira za zaštitu kulturne baštine. Zbog toga je ograničena efikasnost institucija na centralnom i lokalnom nivou u primeni međunarodnih standarda ljudskih prava na zaštitu kulturne baštine. To ne znači da nije bilo nikakvih pozitivnih pomaka. Savet za sprovođenje i nadgledanje (SSP) i Ministarstvo kulture, omladine i sporta (MKOS) bavili su se nekim slučajevima bespravne gradnje koji su uticali na SZZ i druge lokalitete kulturne baštine, što je dovelo do nekih pozitivnih rezultata.

Zakon o kulturnom nasleđu je trenutno u fazi izmena i dopuna, što pruža priliku da se bolje definišu odgovarajuće odgovornosti kosovskih institucija koje se bave zaštitom kulturne baštine, uključujući i Odsek za integrisano upravljanje kulturnom baštinom osnovan u okviru MKOS 2012. godine. Međutim, ostaje da se vidi koje će izmene i dopune pretrpeti izmenjeni zakon i kako će ovo pomoći u rešavanju utvrđenih problema u zaštiti kulturne i verske baštine na Kosovu.

OEBS poziva kosovske institucije da osiguraju punu primenu pravnog okvira za zaštitu kulturne baštine kao i osoblje u punom sastavu i delotvorno funkcionisanje svih relevantnih institucija. U tu svrhu, kosovske institucije trebalo bi jasno da definišu uloge centralnih i lokalnih institucija u zaštiti kulturne baštine i poboljšaju koordinaciju između svih zainteresovanih strana. Osim toga, OEBS podstiče nadležne institucije da osiguraju neodložnu osudu svih bezbednosnih incidenata koji utiču na lokalitete kulturne baštine, posebno nealbanskih zajednica, kao i blagovremene terenske aktivnosti s ciljem da se umire pogođene zajednice.

1. UVOD

Kao deo svog mandata da unapređuje i štiti prava zajednica na Kosovu, OEBS prati i podržava zaštitu kulturne baštine svih zajednica na Kosovu, od arhitektonskog i arheološkog nasleđa do običajnih tradicija kao što su umetnost i zanati. Zaštita kulturne baštine svih zajednica u javnom je interesu svih građana na Kosovu. Očuvati kulturnu baštinu znači održati i uvećati njenu vrednost i učiniti je dostupnom. Zauzvrat, takvo očuvanje pomaže zaštiti kulturne baštine jer postaje živi deo zajednice. Zajednice zatim mogu imati ekonomsku i kulturnu korist od upotrebe i unapređenja kulturne baštine, koja naglašava njenu vrednost i potrebu za njenom zaštitom. Osim toga, zaštita i obnova kulturne baštine na Kosovu može imati ključnu ulogu u jačanju pomirenja i međuetničkog dijaloga.

Zanemarivanje i vandalizam na lokalitetima i kašnjenja u integraciji kulturne i verske baštine u prostorno planiranje ugrožava zaštitu nepokretnih materijalnih kulturnih dobara. S obzirom na ubrzani urbani razvoj na Kosovu, važno je osigurati da svaki predloženi prostorni plan uzima u obzir potrebu za zaštitom lokaliteta kulturne baštine. Ovo je posebno važno za kulturne lokalitete nealbanskih zajednica i onih koji ne mogu da učestvuju u procesu javnih konsultacija jer su raseljeni.

Kao odgovor na konkretne incidente protiv kulturne baštine, OEBS i druge međunarodne organizacije, kao i kosovske institucije, izrazili su zabrinutost u pogledu zaštite i očuvanja kulturne baštine.

Da bi se bolje utvrdile postojeće praznine i problemi koji utiču na zaštitu lokaliteta kulturne baštine na Kosovu i nakon toga unapredilo njihovo očuvanje, OEBS je koristio pristup zaštiti kulturne baštine zasnovan na ljudskim pravima prilikom ocenjivanja usklađenosti kosovskog pravnog okvira za zaštitu kulturne baštine sa relevantnim međunarodnim standardima ljudskih prava i stepena u kojem nosioci

dužnosti u oblasti zaštite materijalnih nepokretnih kulturnih dobara poštuju ovaj okvir.

Izveštaj se zasniva na OEBS-ovim aktivnostima redovnog praćenja u oblasti zaštite i unapređenja kulturne baštine sprovedenih u periodu od januara 2010 do februara 2014 i na 44 razgovora s relevantnim nosiocima dužnosti i pogođenim zajednicama u periodu između septembra 2011 i oktobra 2013. Problemi utvrđeni tokom ovih razgovora su dalje praćeni tokom 2012 i 2013. Osim toga, izveštaj uzima u obzir probleme koje su istakli različiti akteri na pet radionica na lokalnom nivou na temu „Zakonodavstvo o kulturnoj baštini: primena i izazovi“ koje su bile organizovane u drugoj polovini juna 2012 u sklopu projekta OEBS-a za pružanje podrške lokalnim institucijama u promovisanju i zaštiti kulturne i verske baštine na Kosovu.

Nakon uvodnih napomena, u drugom poglavlju su predstavljeni relevantni međunarodni standardi ljudskih prava kojima se uređuje zaštita kulturne baštine. Osim toga, opisana je i procenjena adekvatnost domaćeg pravnog i političkog okvira za uključivanje tih međunarodnih standarda. Zatim je opisan institucionalni okvir odgovoran za garantovanje primene domaćeg pravnog okvira. Treće poglavlje ocenjuje učinak određenih nosilaca dužnosti u pogledu njihovih obaveza koje se odnose na kulturnu baštinu u utvrđenim ključnim oblastima kao što su inventar imovine, prostorno planiranje i inspekcija lokaliteta kulturne baštine. Četvrto poglavlje ocenjuje konkretne probleme koji se odnose na zaštitu materijalnih kulturnih dobara nealbanskih zajednica, posebno bezbednosne incidente na lokalitetima kulturne baštine, povredu imovinskih prava i promovisanje kulturne baštine. Peto poglavlje opisuje glavne zaključke procene, dok poslednje šesto poglavlje daje preporuke nosiocima dužnosti za otklanjanje uočenih nedostataka u pravnom okviru i njegovoj primeni.

2. PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE NA KOSOVU

2.1 Međunarodni okvir za ljudska prava

Iako ne postoji univerzalna definicija kulturne baštine ona se uglavnom odnosi na objekte, mesta i tradicije koji određuju pojedince, zajednice, društva, narode i civilizacije. Može biti materijalna (npr. spomenici, artefakti, antikviteti, umetnički predmeti, istorijske građevine, arheološka nalazišta i sveta mesta)¹, nematerijalna (npr. „prakse, predstavljanja, izrazi, znanja, veštine - kao i instrumenti, predmeti, artefakti i kulturni prostori povezani s njima – koje zajednice, grupe a u nekim slučajevima i pojedinci prepoznaju kao deo svoje kulturne baštine“²) ili prirodna³ (npr. zaštićeni prirodni rezervati, istorijski parkovi ili vrtovi i kulturni predeli koji su područja koje opažaju ljudi, a čiji karakter je rezultat delovanja i interakcije prirodnih i/ili ljudskih faktora⁴). Koncept baštine odražava dinamični karakter nečega što je stvoreno, tumačeno i vremenom ponovno protumačeno i prenošeno s generacije na generaciju. Iz perspektive ljudskih prava, kulturnu baštinu takođe treba shvatiti kao resurse koji omogućavaju kulturnu identifikaciju i razvojne procese pojedinaca i zajednica⁵.

Pravo na kulturnu baštinu je međunarodno priznato pravo u različitim instrumentima za zaštitu ljudskih prava i praksama tela za praćenje ljudskih prava, uključujući i pravo na učešće u kulturnom životu⁶ i pravo pripadnika manjinskih grupa da uživaju u sopstvenoj kulturi⁷. Pravo svakoga da učestvuje u kulturnom životu, propisano u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima i Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR), nameće institucijama obavezu da poštuju, štite i omogućе uživanje tog prava.⁸ Obaveze da se poštuje i štiti pravo učestvovanja

u kulturnom životu zahteva od institucija da se suzdrže od uplitanja i preuzmu korake da spreče uplitanje trećih lica, neposredno ili posredno, u uživanje tog prava, dok obaveza omogućavanja zahteva od institucija da preuzmu odgovarajuće zakonodavne, upravne, sudske, budžetske, promotivne i druge mere s ciljem potpunog ostvarivanja tog prava.⁹

Brojna međunarodna ljudska prava i osnovne slobode neposredno su garantovani u skladu sa kosovskim zakonom, uključujući i ona sadržana u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima, Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima (ICCPR) i njegovim protokolima, Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima, Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina Saveta Evrope i ICESCR¹⁰.

Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina Saveta Evrope posebno se odnosi na dužnosti institucija da „unaprede uslove potrebne za pripadnike nacionalnih manjina da održavaju i razvijaju svoju kulturu i da očuvaju bitne elemente svog identiteta, to jest veru, jezik, tradiciju i kulturnu baštinu“.¹¹ Ostale norme ljudskih prava koje se moraju uzeti u obzir i tumačiti u odnosu na pravo na kulturnu baštinu uključuju, između ostalog: načelo nediskriminacije, posebno na osnovu kulturnog identiteta, pravo na obrazovanje, pravo na slobodu izražavanja, pravo na informisanje i pravo na slobodu misli i veroispovesti¹².

U poslednjih nekoliko godina, u međunarodnim i regionalnim mehanizmima za ljudska prava ojačana je veza između kulturne baštine, kulturne raznolikosti i kulturnih prava.¹³ Kako bi poštovala i štitila prava na učestvovanje u kulturnom životu i uživanje u svojoj kulturi, institucije moraju očuvati materijalnu kulturnu baštinu s ciljem održavanja njene autentičnosti i integriteta, zaštititi nematerijalnu kulturnu baštinu kako bi se osigurala njena održivost i kontinuitet i garantovati prava svih pojedinaca i zajednica na pristup svojoj kulturnoj baštini i korist od nje. Efikasno učešće pojedinaca i zajednica u procesu donošenja odluka koje se odnose na njihovu kulturnu baštinu takođe važno je kako bi se garantovalo potpuno ostvarivanje njihovih kulturnih prava¹⁴.

Okvirna konvencija Saveta Evrope o vrednostima kulturne baštine za društvo odnosi se na prava kulturne baštine i propisuje da svaka osoba ima pravo da se uključi u kulturnu baštinu po svom izboru kao jedan aspekt prava da se slobodno učestvuje u kulturnom životu.¹⁵ Navodeći „potrebu da se svi u društvu uključe u tekuće procese definisanja i upravljanja kulturnom baštinom“, sadrži upućivanja na pravo da imaju korist od kulturne baštine i da doprinesu njenom obogaćivanju, učešće svih „u procesu utvrđivanja, proučavanja, tumačenja,

zaštite, očuvanja i predstavljanja kulturne baštine“, i prava „pristupa kulturnoj baštini i demokratskog učešća“.¹⁶ Pravo na pristup kulturnoj baštini odnosi se na garantovanje 1) fizičkog pristupa kulturnoj baštini, što može uključivati i pristup putem informacionih tehnologija;¹⁷ 2) ekonomski pristup, što znači pristup koji svako može da priušti; 3) pristup informacijama, koji se odnosi na pravo na traženje, primanje i prenošenje informacija o kulturnoj baštini i 4) pristup donošenju odluka i praćenju procesa, uključujući i administrativne procedure i pravne lekove. Ovaj koncept je zasnovan na preklapajućem načelu nediskriminacije sa posebnim osvrtom na ugrožene grupe.¹⁸

Kako bi uživanje svih ljudskih prava bilo omogućeno neophodan je pristup delotvornim pravnim lekovima, uključujući administrativna i sudska sredstva. Pravni lekovi treba da budu dostupni pojedincima i zajednicama čija kulturna baština nije poštovana i/ili zaštićena u potpunosti ili čije je pravo na pristup i uživanje kulturne baštine povređeno. Kod parničnog i arbitražnog postupka treba uzeti u obzir poseban odnos između zajednica i njihove kulturne baštine¹⁹. U slučaju da je došlo do kršenja ljudskih prava, delotvoran pravni lek treba da obezbedi „vraćanje u pređašnje stanje“ u najvećoj mogućoj meri i/ili odštetu.²⁰

2.2 Pravni okvir na Kosovu

Kosovski pravni okvir predviđa očuvanje, zaštitu, pristup javnosti, komunikaciju i obezbeđivanje neophodnih sredstava koji će pomoći u ostvarivanju prava na uživanje kulturne baštine za sadašnja i buduća pokolenja, te posebno predviđa promovisanje i zaštitu kulturne baštine za sve zajednice na Kosovu.

Kosovske institucije su odgovorne za očuvanje i zaštitu kulturne i verske baštine svih zajednica i dužne su da osiguraju efikasnu zaštitu celokupnosti lokaliteta i spomenika od verskog i kulturnog značaja za zajednice.

Detaljnije razrađujući ove obaveze, Zakon o specijalnim zaštićenim zonama²¹, Zakon o kulturnom nasleđu²² i sedam odgovarajućih podzakonskih akata ovog zakona²³ koje je izdao MKOS predviđaju

posebne modalitete za sprovođenje ove zaštite. Zakon o istorijskom centru Prizrena²⁴ i Zakon o selu Velika Hoča/Hoçë e Madhe²⁵, koji posebno predviđaju šta zaštita ovih dveju oblasti podrazumeva²⁶, proglašeni su 2012; dva povezana administrativna uputstva bila su u fazi izrade kada je sastavljan ovaj izveštaj.²⁷ Pored toga, godišnji plan rada Vlade za 2012. godinu predviđa izradu strategije o kulturnoj baštini²⁸. Oktobra 2013. osnovana je radna grupa i do sada je završila prvi nacrt plana delovanja na sprečavanju nezakonite trgovine i nepropisnog iskopavanja pokretnog kulturnog nasleđa. Međutim, još uvek nije izrađena strategija za efikasnu zaštitu nepokretnog kulturnog i verskog nasleđa svih zajednica.²⁹

Iako je Zakon o kulturnom nasleđu uglavnom u skladu sa međunarodnim standardima, u njemu nije jasno

Hamam Mehmet-paše (Veliki Hamam) Prizren

naznačeno koji organ je nadležan za koji zadatak (u celom zakonu se koristi termin „nadležna institucija” umesto navođenja konkretnog organa). Ovo posebno predstavlja problem u oblasti inspekcije, jer nije jasno da li je inspekcija odgovornost institucija na centralnom ili lokalnom nivou. Izmene i dopune Zakona o kulturnom nasleđu su formulisane tokom 2012. i 2013.³⁰, kako bi se otklonili neki nedostaci u postojećem zakonu koji otežavaju efikasnu zaštitu i promovisanje lokaliteta kulturne baštine. Iako je novi nacrt Zakona o kulturnom nasleđu još uvek u fazi izrade u MKOS, diskusije o predlogu zakona

trenutno su usmerene na dodelu odgovornosti institucija uz obezbeđivanje zastupljenosti zajednica u organima koji donose odluke o kulturnoj baštini, razjašnjavanje kaznenih mera, odnosno sankcija protiv kršenja pravnih odredaba i usklađivanje relevantne terminologije.³¹

Ostali zakoni važni za zaštitu kulturne i verske baštine obuhvataju Zakon o lokalnoj samoupravi³², Zakon o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu³³, Zakon o prostornom planiranju³⁴ i Zakon o izgradnji³⁵.

2.3 Institucionalni okvir na Kosovu

Odeljenje za kulturnu baštinu pri MKOS nadležno je za upravljanje kulturnom baštinom na Kosovu.

Ovo odeljenje upravlja radom Zavoda za zaštitu spomenika Kosova (ZZPK) i šest regionalnih centara

za kulturnu baštinu (RCKB) u Prishtinë/Prištini, Prizrenu, Pejë/Peći, Gjakovë/Đakovici, Mitrovicë/Mitrovici i Gjilan/Gnjilanu, koji su zaduženi za zaštitu i očuvanje materijalne kulturne baštine. Oni su u celini odgovorni za zaštitu i restauraciju istorijskih objekata i za dozvoljenu gradnju unutar istorijskih oblasti, iako ova odgovornost nije uvek na odgovarajući način izvršavana u prošlosti, jer su mnogi istorijski objekti oronuli i mnogo je neovlašćene gradnje na istorijskim područjima Kosova. Odeljenje za kulturnu baštinu MKOS takođe upravlja radom Arheološkog zavoda i Muzeja Kosova. Ove ustanove se bave arheološkim nasleđem i zadužene su za restauraciju, konzervaciju, zaštitu i predstavljanje vrednosti kulturne baštine. Pored toga, u svakoj opštini direktor odeljenja za kulturu (uključujući kulturnu baštinu) izveštava regionalne ustanove o zaštiti spomenika, kao i MKOS na centralnom nivou.

Kosovski Savet za kulturnu baštinu (KSKB)³⁶, kao savetodavni organ Skupštine Kosova, ima mandat da odobri listu dobara kulturne baštine³⁷, identifikuje prioritete mere za finansijsku podršku zaštiti kulturne baštine³⁸ i ocenjuje podnete predloge projekata koji se odnose na kulturnu baštinu.³⁹ Zatim, KSKB prepoznaje svoju obavezu da pruža podršku u zaštiti, konzervaciji i upravljanju kulturnom baštinom.⁴⁰ Međutim, KSKB nije funkcionisao nakon svog osnivanja. Iako je izvršni odbor uspostavljen, broj članova nikad nije bio potpun. Pored toga, predviđeno je da članovi KSKB budu predstavnici različitih zajednica, što do sada nije bio slučaj.⁴¹

Odeljenje za prostorno planiranje i Institut za prostorno planiranje Ministarstva za životnu sredinu i prostorno planiranje (MŽSPP) angažovani su na zaštiti specijalnih zaštićenih zona (SZZ) i obezbeđivanju usklađenosti prostornih planova za područja unutar SZZ sa zakonima koji regulišu SZZ.

Savet za kulturnu baštinu Prizrena osnovan je 2. jula 2013. u skladu sa Zakonom o istorijskom centru Prizrena⁴², i sastoji se od sedam članova koji predstavljaju tri glavne verske zajednice, tj. srpsku pravoslavnu, islamsku i katoličku zajednice kao i građansko društvo, a jedan član je iz lokalne uprave. Savet predstavlja forum u kojem relevantni akteri razmenjuju informacije koje se odnose

na zaštitu kulturne i verske baštine u istorijskom centru Prizrena.⁴³ Za razliku od Prizrena, Savet za kulturnu baštinu Velika Hoča/Hoçë e Madhe tek treba da se osnuje.⁴⁴

Pored MKOS i MŽSPP, značajnu ulogu u pogledu zaštite kulturne baštine imaju i Ministarstvo trgovine i industrije, Ministarstvo lokalne uprave i Ministarstvo za zajednice i povratak. Iako pravni okvir ne predviđa jasno uloge i odgovornosti gore navedenih institucija, sve one su de facto uključene u aktivnosti koje se tiču zaštite i unapređenja kulturne baštine. Na primer, ove institucije su juna 2008. učestvovala u radu međuministarske radne grupe za komunikaciju i sprovođenje Zakona o specijalnim zaštićenim zonama, koju su osnovali i kojom su zajedno predsedavali MŽSPP i MKOS. Radna grupa je imala zadatak da finalizuje i objavi mape SZZ, nadgleda integrisanje SZZ u prostorne planove na centralnom i lokalnom nivou, definiše administrativne postupke upravljanja SZZ i sprovodi aktivnosti informisanja i podizanja svesti o SZZ. Međutim, ova radna grupa ne funkcioniše već nekoliko godina⁴⁵.

SSN je posebno telo koje je juna 2010 godine počelo sa radom na nadgledanju i pomaganju u sprovođenju Zakona o specijalnim zaštićenim zonama⁴⁶. Posrednik za zaštitu kulturne i verske baštine Srpske pravoslavne crkve na Kosovu imenovan je za predsedavajućeg SSN; međutim, u svom prvobitnom formatu, SSN je umesto pravih sastanaka sa svojim članovima komunicirao putem razmene pisama⁴⁷. To je otežalo efikasnost SSN, kao i nedostatak učešća, nejasnoće oko tela koja donose odluke, neuspeh da se MŽSPP uključi u mehanizam i doživljava političke pristrasnosti.

Ministar životne sredine i prostornog planiranja je 12 februara 2013 potpisao Administrativno uputstvo o osnivanju SSN.⁴⁸ U administrativnom uputstvu definisana je uloga SSN koja propisuje da ovaj savet „nadgleda i pomaže sprovođenje odredaba zakona koji se odnose na zaštitu verske i kulturne baštine Srpske pravoslavne crkve na Kosovu, uključujući i posebno odredbe Zakona o specijalnim zaštićenim zonama, Zakona o istorijskom centru Prizrena i Zakona o selu Velika Hoča/Hoçë e Madhe”⁴⁹. Prema novom Administrativnom uputstvu, SSN ima pet članova: po jednog predstavnika iz MŽSPP, MKOS, Evropske Unije, OEBS i Srpske pravoslavne crkve⁵⁰. SSN se trenutno sastaje jednom mesečno kako bi

Istorijski Centar Prizren

razgovarao o važnijim pitanjima koja se tiču kulturne baštine i do sada je već postigao neke pozitivne rezultate⁵¹.

Pre ponovnog uspostavljanja SSN, Komisija za sprovođenje i obnovu (KSO) koju vodi Savet Evrope bila je jedini mehanizam gde su Srpska pravoslavna crkva i kosovske institucije formalno razgovarali o pitanjima kulturne baštine. KSO je prvobitno osnovan kako bi upravljao restauracijom i obnovom 34 objekta Srpske pravoslavne crkve koji su oštećeni tokom martovskih nemira 2004; međutim, mandate ovog saveta je završen 2011. godine po završetku obnove na više od pola oštećenih objekata.⁵²

I na kraju, u ostale aktere angažovane na zaštiti kulturne baštine spadaju Kosovska policija⁵³, Asocijacija kosovskih opština⁵⁴, opštine⁵⁵ i građansko društvo.

Iako je mnogo aktera u oblasti zaštite kulturne baštine, u Zakonu o kulturnom nasleđu i njegovim podzakonskim aktima ovog zakona koristi se termin

„nadležna institucija“ umesto navođenja imena konkretnog organa. Prema navodima MKOS, u vreme izrade ovog zakona, ova dvosmislenost je zadržana kako bi se omogućile neophodne izmene u upravnim i institucionalnim strukturama.⁵⁶ Međutim, u Zakonu još uvek nije definisano koje odgovorne institucije imaju nadležnost, što za posledicu ima nedostatak pravne jasnoće jer odgovornosti ovih institucija nisu jasno definisane i otvorene su za tumačenje. Uprkos prirodi zaštite kulturne baštine koja podrazumeva učešće više sektora, saradnja između institucija sa lokalnog i centralnog nivoa, kao i između različitih opštinskih odeljenja i između resornih ministarstava i dalje je ograničenog karaktera⁵⁷. Pored toga ne postoji jasno definisan mehanizam koordinacije i forum na kom se redovno razmenjuju informacije za aktere koji rade na pitanjima kulturne baštine, pa uglavnom ad hoc sastanci ostaju jedini način komunikacije između ovih aktera. Većina kontakata se uglavnom ostvaruje između RCKB i opština tokom procesa prostornog planiranja, dok se kontakti između Srpske pravoslavne crkve i opštine se uglavnom zasnivaju na pitanjima od zajedničkog

interesa za obe strane, kao što su nezakonita gradnja unutar ili blizu lokaliteta Srpske pravoslavne crkve, ili tekućim projektima.

U principu, može se zaključiti da je pravni okvir Kosova za zaštitu kulturne baštine u najširem smislu u saglasnosti sa relevantnim međunarodnim

standardima ljudskih prava. Međutim, neuspeh da se dodele konkretne odgovornosti konkretnim nosiocima dužnosti otezano je delotvorno sprovođenje obaveza sadržanih u pravnom okviru. OEBS se energično zalaže da setakve dvosmislenosti reše tokom tekućeg proseca unošenja izmena i dopuna.

3. ZAJEDNIČKI INTERESI U ZAŠTITI KULTURNE BAŠTINE

3.1 Inventar dobara kulturne baštine

Inventar dobara je preduslov za očuvanje i zaštitu lokaliteta kulturne baštine. Inventari različitih kategorija lokaliteta kulturne baštine pružaju usklađene, uporedive i korisne informacije o baštini, te kao takvi predstavljaju sastavni deo sistema zaštite kulturne baštine. Priprema inventara predstavlja službeni istraživački rad za dobijanje preliminarnih snimaka i dokumentovanja lokaliteta kulturne baštine. On služi kao osnova kada se procenjuje da li lokalitet treba zakonski zaštititi ili ne i kako njegovu vrednost trajno osigurati kroz pripremu plana konzervacije.⁵⁸ Treba izraditi inventare za različite kategorije kulturne baštine, dok inventar za lokalitete pokretne materijalne kulturne baštine na Kosovu treba da uključi „spomenike, skupove zgrada, arhitektonske oblasti za konzervaciju, arheološke lokalitete, arheološke rezervate i kulturne pejzaže“.⁵⁹

Zakon o kulturnom nasleđu predviđa da MKOS kao nadležna ustanova putem inventara identifikuje kulturnu baštinu.⁶⁰ Zakon o kulturnom nasleđu dalje predviđa da će MKOS iz ovog inventara odabrati lokalitete koji će biti na listi kulturne baštine pod privremenom zaštitom od godinu dana. Pored toga, MKOS je dužan da KSKB-u predlaže na razmatranje, usvajanje ili odbijanje dobra kulturne baštine koja će biti pod stalnom zaštitom.⁶¹ Nakon toga će ministar za kulturu, omladinu i sport potpisati listu kulturne baštine pod stalnom zaštitom. Ova lista kulturne baštine pod stalnom zaštitom biće otvorena za javnost.⁶²

Od proglašenja Zakona o kulturnom nasleđu novembra 2006, naponi međunarodnih aktera, uključujući OEBS, usmereni na izradu sveobuhvatnog inventara ostali su bez uspeha jer MKOS tek treba

da obezbedi inventar dobara kulturne baštine kojima je potrebna zaštita. Razlozi koji su doveli do ovog kašnjenja, prema MKOS, uključuju nedostatak zaposlenih koji poseduju adekvatne veštine i finansijskih resursa za sprovođenje procesa izrade inventara.⁶³ Nedavno je MKOS ostvario određeni napredak u ovom pogledu. OEBS je obavešten⁶⁴ da je MKOS pripremio bazu podataka za zaštitu materijalne kulturne baštine (ali još uvek ne i duhovne ili nematerijalne kulturne baštine). Prema MKOS, ova baza podataka će biti dostupna za javnost krajem marta 2014.⁶⁵

Savet Evrope, unutar zajedničkog programa Evropske Unije/Saveta Evrope Podrška promovisanju kulturološke različitosti na Kosovu (PPKRK), podržao je izradu smernica za inventarisanje dobara kulturne baštine na Kosovu. Sledeći ovu inicijativu, MKOS je 2011 pripremio privremenu listu zaštićenih lokaliteta kulturne baštine koja obuhvata 930 arheoloških i arhitektonskih lokaliteta. Ova lista je dva puta ažurirana (poslednji put 1. oktobra 2013) i sad obuhvata 1.428 lokaliteta. Ovo je treća godina kako MKOS objavljuje listu dobara kulturne baštine za privremenu zaštitu bez sprovođenja kasnije procene radi utvrđivanja koje lokalitete treba staviti pod stalnu zaštitu. Ovo je u suprotnosti sa Zakonom o kulturnom nasleđu, jer bi ova dobra trebalo da budu stavljena pod privremenu zaštitu samo na godinu dana⁶⁶. Nije jasno koje konkretne mere spadaju u zaštitu, koji kriterijumi važe pri utvrđivanju koji od ovih lokaliteta su prioritetni za MKOS, a koji će biti stavljani na listu za stalnu zaštitu.

MKOS tek treba da sastavi sveobuhvatni inventar nepokretne materijalne kulturne baštine na Kosovu i listu dobara kulturne baštine pod stalnom zaštitom.

3.2 Prostorno planiranje

Premda još uvek ne postoji odobreni inventar sa nazivima lokaliteta kulturne baštine koji treba da budu zaštićeni i očuvani, 45 srpskih pravoslavnih manastira, crkava, drugih verskih lokaliteta, istorijskih i kulturnih lokaliteta od posebnog značaja za zajednicu kosovskih Srba, kao i za druge zajednice na Kosovu, proglašeno je SZZ na osnovu Zakona o specijalnim zaštićenim zonama.⁶⁷ One su definisane kao „područja oko spomenika, objekata, grupe objekata, celina, selo ili staro gradsko jezgro gde nije dozvoljena nikakva gradnja niti obavljanje delatnosti kojom bi mogao biti narušen istorijski, kulturni ili arheološki ambijent, prirodno okruženje ili estetsko-vizuelni izgled“.⁶⁸

Ciljevi određivanja zona kao SZZ su: a) da se obezbedi nesmetano postojanje i funkcionisanje lokaliteta koje treba zaštititi, i da se očuva monaški način

života sveštenstva; b) da se očuva karakter i izgled lokaliteta koje treba zaštititi, a naročito istorijski, kulturni, arhitektonski ili arheološki ambijent, prirodno okruženje ili estetsko-vizuelni izgled; i c) da se spreči gradnja sa negativnim uticajem oko lokaliteta koje treba zaštititi, obezbeđujući pri tom najbolje moguće uslove za usklađen i održiv razvoj zajednica koje naseljavaju područja oko ovih lokaliteta uređivanjem gradnje i drugih delatnosti⁶⁹.

U tom smislu, određene aktivnosti su ograničene u javnom interesu očuvanja kulturne i verske baštine. Dok su neke aktivnosti izričito zabranjene, druge se mogu izvoditi pod uslovom da se ispune određeni kriterijumi. Prema Zakonu o specijalnim zaštićenim zonama, 41 lokalitet Srpske pravoslavne crkve, koji su određeni kao SZZ, imaju takav stepen zaštite prema kojem je zabranjena gradnja privrednih

Tvrđava Novo Brdo

objekata, dok se pretvaranje poljoprivrednog zemljišta u urbanističko može dopustiti samo uz saglasnost Srpske pravoslavne crkve. Postupak koji se primenjuje za traženje saglasnosti od Srpske pravoslavne crkve i rokovi za dobijanje saglasnosti od Srpske pravoslavne crkve nisu utvrđeni, što ostavlja prostora za proizvoljnost i odlaganje. Za delatnosti u okviru četiri lokaliteta koja nisu verska, a koja su obuhvaćeni Zakonom o specijalnim zaštićenim zonama, potrebna je saglasnost SSN. Administrativno uputstvo o SNN je veoma jasno u pogledu roka do kojeg SSN mora da odgovori na zahteve koje dobije⁷⁰. Međutim, još uvek se čeka da svi SZZ budu integrisani u lokalne prostorne planove, odnosno planove razvoja opštine (PRO), urbanističke planove razvoja (UPR) i urbanističke planove uređenja.

Zakonom o kulturnom nasleđu predviđene su mere podele na zone kojima se kontroliše korišćenje imovine i zabrana određenih delatnosti kojima se narušava ambijent ili se remeti monaški način života na ovim lokalitetima, kao što je gradnja privrednih objekata. Ograničenje u pogledu korišćenja imovine nije apsolutno, ali bi trebalo da bude najmanje neophodno da bi se postigao željeni cilj – u ovom slučaju zaštita kulturne baštine. Prema tome, veličina SZZ, uslovi u vezi sa istim i njihovo sprovođenje treba da osiguraju kako efektanu zaštitu kulturne i verske baštine tako i održivi razvoji i prava na privatnu imovinu zajednica koje žive u susedstvu. Ovo zahteva pažljivo usklađivanje potreba u pogledu ličnih prava i javnog interesa. Prema tome, i kako bi se izbegla pojava negativnih efekata, standardima prostornog planiranja zahteva se da predmetne zajednice budu konsultovane kako u vezi sa formulisanjem zakona tako i u vezi sa određivanjem veličine ovih zona, i da utvrđivanje ograničenja u pogledu zona bude u skladu sa zakonima kojima se štite predmetna prava i interesi.

Mada se Prostornim planom za Kosovo 2010–2020⁷¹ daje okvir za integrisano očuvanje kulturne baštine, uključujući 45 SZZ, integrisanje lokaliteta kulturne baštine u lokalne prostorne planove i dalje je problematično. Nisu sve opštine usvojile opštinske prostorne planove, koji su od suštinskog značaja za regulisanje gradnje i uređenja oko SZZ i drugih lokaliteta kulturne baštine. Mnoge opštine su trenutno u procesu izrade ili usvajanja PRO i, prema navodima, ti planovi će uključivati SZZ i/ili lokalitete

kulturne baštine na njihovoj teritoriji. Na primer, iako u Kamenicë/Kamenici ne postoje SZZ, opština je identifikovala nekoliko mogućih lokaliteta za zaštitu, kao što su crkve, groblja i teke⁷², i obuhvatila ih ovim PRO. Neke opštine, kao što su Pejë/Peć i Lipjan/Lipljan, usvojile su svoje PRO još pre usvajanja Zakona o specijalnim zaštićenim zonama. Prema tome, premda je prvobitnim PRO iz 2007. godine⁷³ već predviđeno da Pečka patrijaršija bude „zaštićena zona“, da bi postupala u skladu sa relevantnim zakonom⁷⁴, Skupština Opštine Pejë/Peć usvojila je izmenu PRO koja se odnosi na zaštitu koju ovaj lokalitet ima prema Zakonu o specijalnim zaštićenim zonama⁷⁵. Treba spomenuti da su neke opštine koje su usvojile PRO i/ili UPR⁷⁶ njima obuhvatile ne samo SZZ već i druge lokalitete kulturne baštine na svojoj teritoriji. Na primer, Opština Prishtinë/Priština je UPR-om obuhvatila „Stari centar Prishtinë/Prištine“ (a pominje se i u PRO) kao područje za restauraciju i očuvanje, koje zahvata veći deo centra grada⁷⁷. Međutim, suprotno članu 13 Zakona o prostornom planiranju, zvaničnici MŽSPP nisu odobrili PRO⁷⁸.

Opština Prizren je usvojila svoj PRO u septembru 2013 godine, i on sadrži opšte izjave u vezi sa zaštitom i razvijanjem kulturne i verske baštine i poziva se na sve važeće zakonske propise. Međutim, zaštita SZZ, osim one koja se odnosi na Stari centar grada Prizrena, ne spominje se eksplicitno u PRO.

Opština Dečane je svoj PRO i UPR usvojila 2009 godine, i u oba plana se, među ostalim lokalitetima, pominje Manastir Visoki Dečani i zaštita koju on ima na osnovu Zakona o specijalnim zaštićenim zonama. Međutim, u planovima se takođe još uvek pominje predloženi put za Crnu Goru, za deo kojeg je predviđeno da prolazi pored SZZ. Planirano je da put bude izgrađen 2007 godine ali, usled neslaganja međunarodne zajednice, Ministarstvo saobraćaja i telekomunikacija je povuklo tender. Prema rečima predstavnika Srpske pravoslavne crkve, pominjanje ovog puta u usvojenom PRO i UPR vidi se kao pretnja režimu specijalne zaštite. Ovaj lokalitet je zaštićen prema Zakonu o specijalnim zaštićenim zonama, u kojem se gradnja tranzitnih puteva u ruralnim područjima navodi kao zabranjena⁷⁹. Štaviše, ovaj put takođe je još uvek predviđen u PPK⁸⁰, iako se SZZ Manastira Visoki Dečani istovremeno u istom dokumentu pominje kao „Područje od posebnog interesa“⁸¹.

Opština Lipjan/Lipljan je takođe nedavno revidirala svoj PRO i UPR kako bi obuhvatili SZZ oko Crkve Vavedenja Bogorodičinog.⁸² Direktor za urbanizam je potvrdio da je SZZ integrisana u izmenjene planove pri čemu uređenje ili gradnja sa negativnim efektima nisu dozvoljeni u okviru područja SZZ⁸³. Tokom postupka usvajanja PRO i UPR, sveštenik Srpske pravoslavne crkve i opštinski direktor za urbanizam radili su zajedno u saradnji sa preduzećem za planiranje sa kojim je opština sklopila ugovor o izradi ovih planova.⁸⁴ Nezakonita gradnja komercijalnog skladišta u SZZ početkom 2013. godine dovela je do potrebe za takvom

saradnjom⁸⁵.

Kao što je razmatrano, posebna regulacioni plan za SZZ, pripremljen u skladu sa Zakonom specijalnim zaštićenim zonama, omogućio bi brže reagovanje na zahteve građana za izdavanje građevinskih dozvola u SZZ i izbegli bi se dalji sporovi u vezi sa nezakonitom gradnjom. Uključivanje SZZ u ovaj postupak pomoći će da ne dolazi do novih sporova ovog tipa. Ova saradnja može da posluži i kao najbolja praksa za druge opštine da poboljšaju svoju saradnju sa Srpskom pravoslavnom crkvom u procesu prostornog planiranja koji se odnosi na SZZ.

3.3 Inspekcija lokaliteta kulturne baštine

Zaštita kulturne i verske baštine zahteva redovnu inspekciju od strane javnih institucija. Pravni okvir predviđa dva tipa inspekcije lokaliteta kulturne baštine:

1. Inspekcije koje se sprovode na opštinskom nivou; i
2. Inspekcije koje sprovodi MKOS.

Prema Zakonu o gradnji, opštinski građevinski inspektori obavezni su da izveštavaju centralni nivo o svakoj gradnji primećenoj na lokalitetima kulturne baštine⁸⁶. Međutim, OSCE izražava bojazan da, kako to pokazuju primeri koji slede, opštine često nemaju dovoljno kvalifikovanih inspektora za procenu zaštite lokaliteta kulturne baštine i neophodne resurse za obuku postojećih.

U vezi sa pitanjem inspekcija koje sprovodi MKOS, doneta je uredba⁸⁷ u kojoj se, između ostalog, navodi minimum standarda i procedure za inspeksijskih nadzor bilo kakvih relevantnih građevinskih radova od strane MKOS⁸⁸. Prema rečima direktora MKOS-ovog Odeljenja za kulturnu baštinu⁸⁹, RCKB (kao deo strukture MKOS) treba da izvrši inspekciju u ime MKOS. Međutim, RCKB još uvek nema specijalizovane inspektore koji bi vršili inspekciju lokaliteta kulturne i verske baštine.

Primer ovakvih poteškoća koji se javlja kada MKOS ne vrši inspekcije evidentan je na osnovu pripreme najnovije liste dobara kulturne baštine za privremenu

zaštitu. Poslednja lista ne uključuje 77 dobara kulturne baštine koji su postojali u prethodnoj listi iz 2012. godine⁹⁰. 77 dobara kulturne baštine uglavnom su činile kuće iz otomanskog perioda, stari mlinovi, itd., koji se uglavnom nalaze u zapadnom delu Kosova. Prema MKOS-u, ova dobra su isključena iz postojeće liste zbog „gubitka vrednosti“ usled oštećenja i nedovoljnog održavanja. Mnoga dobra kulturne baštine sa liste iz 2012. godine već su ozbiljno oštećena i uništena, uglavnom zbog nedovoljnog održavanja, i moguće je da nije izvršena inspekcija istih kada je pripremana lista. U nekim slučajevima vlasnici imovine su već srušili objekte kulturne baštine kako bi započeli novu gradnju, što predstavlja kršenje Zakona o kulturnom nasleđu⁹¹ ali je i dalje nekažnjeno⁹².

Pored toga, ni opštinski inspektorati ni RCKB nemaju planove za redovnu inspekciju lokaliteta kulturne baštine. Umesto toga, inspekcije se sprovode na ad hoc osnovi nakon što su se negativne radnje već dogodile, umesto da se vrše inspekcije po službenoj dužnosti (preventivne) kako bi se na minimum svela šteta po lokalitete kulturne baštine i time povećala verovatnoća da se svaka šteta identifikuje ranije i da se anulira⁹³.

Primer su nedozvoljeni radovi na iskopavanju kojima su ugroženi temelji Crkve sv. Kirijaka⁹⁴ koja se nalazi u starom centru grada Prizrena. U maju 2011 godine, vlasnik imovine, kosovski Albanac, počeo je sa radovima iskopavanja na svojoj imovini koja se

Crkva Svete Kirijake

graniči sa crkvom. Nakon što je Srpska pravoslavna crkva uputila žalbu Policiji Kosova, opštinski građevinski inspektor je otišao na lokalitet istog dana i naložio prekid radova, međutim temelji crkve već su bili ugroženi. Kako su to objasnili u opštini⁹⁵, kancelarija za urbanizam je ovom vlasniku dozvolila samo da „očisti lokaciju“, a ne da vrši iskopavanje. Da je opštinski inspektor vršio redovne inspekcije ovog lokaliteta, ova negativna pojava bi bila sprečena. U najmanju ruku, opštinski inspektor je trebalo proaktivno da posećuje ovoj lokalitet nakon što je izdata građevinska dozvola, kako bi osigurao pridržavanje u njoj propisanih uslova, umesto što je čekao da Srpska pravoslavna crkva uputi žalbu pa da potom reaguje.

Skoriji primer nedozvoljene gradnje dogodio se u manastiru Visoki Dečani u regionu Pejë/Peć. U blizini manastira je izgrađen drveni most bez saglasnosti

Srpske pravoslavne crkve. Lice koje je izgradilo most (za koje se ispostavilo da je vlasnik zemljišta) nije podnelo zahtev za dobijanje bilo kakve dozvole niti se čak u bilo kom trenutku obratilo Direkciji za urbanizam⁹⁶. Tek nakon posete opštinskog inspektora⁹⁷ vlasnik je podneo zahtev Direkciji za urbanizam za gradnju mosta. Redovnim inspekcijama SZZ od strane opštinskih inspektora, kao u slučaju manastira Dečani, mogla je u početnoj fazi da se skrene pažnja opštini na nezakonitu gradnju i omogućiti poštovanje pravilne procedure (uključujući dobijanje saglasnosti Srpske pravoslavne crkve)⁹⁸.

Zatim, nekontrolisana gradnja i dalje je problem koji se odražava na lokalitete baštine na Kosovu. I dalje se javlja nezakonita gradnja u SZZ, kao što je gradnja skladišta blizu spomenika Gazimestan u Opštini Obiliq/Obilić i Crkve Vavedenja Bogorodičinog u Opštini Lipjan/Lipljan. Između 2009 i 2011 godine,

Spomenik Gazimestan

RCKB uputio je oko 50 predmeta nezakonite i/ili nekontrolisane gradnje⁹⁹ u starom centru Prizrena Opštini na rešavanje¹⁰⁰. Pored građevinskih dozvola koje je izdala Opština, za bilo kakvu gradnju u starom centru Prizrena potrebno je konačna dozvola/saglasnost RCKB. Bez obzira na to, u većini slučajeva ne poštuju se parametri navedeni u saglasnosti koju izdaje RCKB i opštinski građevinski inspektori ne intervenišu.

Pozitivno je to što se SSN bavio nizom slučajeva u vezi sa nezakonitom gradnjom u ili u blizini SZZ, što je

dovelo do određenih pozitivnih rezultata. Jedan takav primer uključuje SZZ Crkve Vavedenja Bogorodičinog u Lipjan/Lipljanu¹⁰¹. U januaru 2013 godine, vlasnik imovine ja započeo nezakonitu gradnju skladišta u SZZ, mimo onoga što je dozvoljeno u dozvoli koju je izdala Opština¹⁰². Sekretarijat SSN je 13. avgusta 2013. uputio zahtev MŽSPP za rušenje bespravne gradnje¹⁰³. To je imalo za posledicu da direktor inspektorata MŽSPP, nakon inspekcije imovine, 15. avgusta 2013. izda nalog opštinskoj inspekciji da smesta zaustavi komercijalne aktivnosti i da sruši skladište koje se nalazi u SZZ, što je u potpunosti i izvršeno krajem avgusta 2013¹⁰⁴.

MKOS je takođe delovao kako bi zaustavio aktivnosti koje narušavaju lokalitet zaštićene kulturne baštine. Na primer, opština Gjakovë/Đakovica pokrenula je građevinske radove, uključujući i zamenu stare kaldrme u okviru lokaliteta zaštićene kulturne baštine Çarshia e Madhe (Stara čaršija). Međutim, opština je preduzela ove radove bez prethodnog pribavljanja saglasnosti RCKB. Nakon javnih protesta oštećenih vlasnika trgovina, MKOS je 5 novembra 2012 doneo odluku da se građevinski radovi odmah prekinu. Ministar je 27 decembra 2012 doneo drugu odluku koja je omogućila nastavak građevinskih radova, osim zamene kaldrme, zahtevajući direktan nadzor RCKB i obavezujući opštinu da dostavi tri nacrtana predloga izgleda kaldrme.

Osim toga, u proleće 2013, u neposrednoj blizini Manastira Visoki Dečani izgrađen je ribnjak, pri čemu je podnosilac zahteva pribavio sve potrebne dozvole i licence¹⁰⁵. Direktor za urbanizam ovo ističe kao pozitivan primer koji treba slediti i u drugim slučajevima. Ovo pitanje je ukratko razmotrio i SSN i zaključio da je ribnjak izgrađen uz saglasnost Manastira Visoki Dečani.¹⁰⁶

Sa ciljem bolje zaštite lokaliteta kulturne baštine, MKOS i drugi nadležni organi će tražiti način da ili konkretno prenesu inspekciju za kulturnu baštinu na lokalni nivo i obezbede stručno osposobljavanje osoblja, ili da centralne institucije češće izlaze na teren, odnosno vrše inspekciju.

Velika Čaršija [Stari Bazar]

4. DODATNI RAZLOZI ZA ZABRINUTOST U VEZI SA ZAŠTITOM NASLEĐA NEALBANSKIH ZAJEDNICA

4.1 Organizovanje obezbeđenja i zaštite

Kako bi ispunile svoje obaveze u pogledu zaštite ljudskih prava, institucije ne samo da ne smeju da bilo kome ometaju uživanje kulturnih prava, nego i da sprečavaju privatna lica i grupe da opstruišu uživanje kulturnih prava drugima, uključujući i pravo na pristup i korist od kulturne baštine¹⁰⁷. U toku i neposredno nakon sukoba, uništeni su brojni lokaliteti kulturne baštine na Kosovu. Lokaliteti Srpske pravoslavne crkve bili su meta etnički motivisanog nasilja tokom nereda u martu 2004, što je dovelo do teških oštećenja srpskih pravoslavnih crkava i manastira. Trenutno, bezbednosne pretnje kulturnoj baštini uglavnom predstavljaju slučajevi vandalizma i krađe.¹⁰⁸

Dokora su najviše glavnih lokaliteta Srpske pravoslavne crkve obezbeđivale NATO snage za Kosovo (KFOR) ili privatno obezbeđenje koje je angažovao MKOS, a sada je za obezbeđenje ovih lokaliteta ključna zaštita kosovske policije. Kosovska policija od februara 2009 sprovodi operativno naređenje u kojem se detaljno opisuje protokol za obezbeđenje objekata i kulturnog nasleđa Srpske pravoslavne crkve¹⁰⁹. Na početku, operativno naređenje pokrivalo je 17 lokaliteta Srpske pravoslavne crkve koji se smatraju najugroženijim. Kosovska policija je tokom 2011 sprovedla osnovne analize i na osnovu njih operativnom naređenju postepeno dodaje i brojne druge lokacije. Osim toga, između 2009 i 2011,

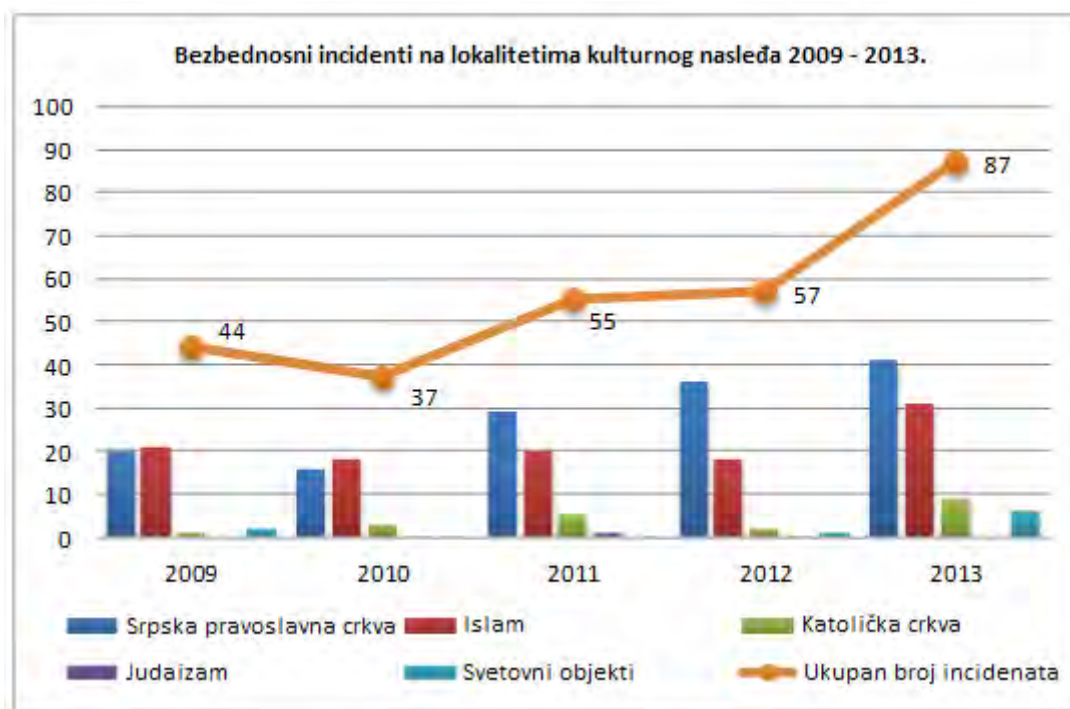
odnosno nakon izdavanja originalnog naređenja, KFOR je Kosovskoj policiji predao odgovornost za zaštitu još osam lokaliteta¹¹⁰, a još jedan lokalitet¹¹¹ je KFOR predao Kosovskoj policiji u aprilu 2012. U avgustu 2013, Kosovska policija preuzela je punu odgovornost za obezbeđenje Pećke patrijaršije, nakon postepenog smanjenja prisustva KFOR na toj lokaciji. Trenutno, samo jedan lokalitet¹¹² i dalje ostaje pod zaštitom KFOR-a. Naime, s izuzetkom arheološkog nalazišta Ulpijana, koje je obuhvaćeno 24-časovnim programom zaštite Kosovske policije od 2009 do 2012, organizovano obezbeđenje odnosi se samo na objekte Srpske pravoslavne crkve i lokalitete nasleđa kosovskih Srba.¹¹³

Prema podacima Kosovske policije, 2011, 2012 i 2013 godine došlo je do porasta broja bezbednosnih incidenata na lokalitetima kulturne baštine¹¹⁴ u odnosu na prethodne godine, kada je zabeležen trend pada incidenata (vidi grafikon 1). Povećani broj bezbednosnih incidenata pogađa pre svega baštinu Srpske pravoslavne crkve. Ukupno, tokom 2011 godine, Kosovska policija zabeležila je 55 bezbednosnih incidenata na lokalitetima kulturne i verske baštine, od kojih je 16 incidenata usmereno protiv lokaliteta zaštićenih operativnim naređenjem.¹¹⁵ Od tih 16 incidenata, dva su se dogodila na lokacijama koja su pod 24-časovnom zaštitom Kosovske policije.¹¹⁶ U 2012, 36 od ukupno

57 incidenata¹¹⁷ (63 %), pogodilo je lokalitete baštine Srpske pravoslavne crkve, a 2013, 41 od ukupno 87 incidenata (47 %) je bilo usmereno protiv baštine Srpske pravoslavne crkve.

kao oštećenje verskih objekata). Osim toga, deset prijavljenih slučajeva nanošenja štete grobljima Srpske pravoslavne crkve dogodilo se samo u januaru 2013. Procenjuje se da ovi incidenti

Grafikon 1

Izvor: Kosovska policija

Na osnovu rezultata OEBS-ovih aktivnosti na praćenju situacije, koji uključuju i razgovore sa zvaničnicima Srpske pravoslavne crkve, pripadnicima Kosovske policije i predstavnicima zajednice, Kosovska policija je izvršila redovne procene ugroženosti svih lokaliteta pokrivenih operativnim naređenjem i čini se da se ispunjava protokol za zaštitu lokaliteta kulturne baštine Srpske pravoslavne crkve. Takođe, pošto se broj slučajeva krađe i vandalizma protiv baštine povećao u 2011, u odnosu na 2009 i 2010, Kosovska policija je povećala broj patrola na lokalitetima koja nisu osigurana 24 časa dnevno. Uprkos tome, broj krađa i vandalskih radnji u 2012 ostao je isti kao i 2011.

Iako se broj incidenata značajno povećao tokom 2013, OEBS je praćenjem situacije uočio da je do ovakvog naglog porasta došlo prvenstveno usled povećanog broja provala u crkve sa ekonomskom motivacijom (ova dela kvalifikuju se ili kao krađa ili

predstavljaju neuobičajene aktivnosti izazvane jednim konkretnim događajem - uklanjanjem spomenika u čast pripadnika Oslobođilačke vojske Preševa, Medveđe i Bujanovca (OVPMB) koji su ubijeni u sukobu 2000-2001.

U martu 2013. Kosovska policija osnovala je specijalizovanu jedinicu za zaštitu kulturne baštine i verskih objekata za zaštitu kulturne baštine, s četiri podjedinice koja štiti lokalitete Srpske pravoslavne crkve u regionima Prishtinë/Priština, Mitrovicë/Mitrovica, Pejë/Peći i Prizren. Ova jedinica obezbeđuje 24-časovnu zaštitu lokaliteta Srpske pravoslavne crkve i kulturne baštine kosovskih Srba i redovno patrolira i obilazi 169 lokaliteta kulturne baštine Srpske pravoslavne crkve. Da bi se obezbedio što uspešniji rad specijalizovane jedinice, OEBS je organizovao osam programa obuke širom Kosova. Oko 170 policajaca upoznalo se sa zakonskom okvirom koji propisuje zaštitu kulturnih i verskih

Manastir Visoki Dečani

objekata, novim nadležnostima policije i načinu komunikacije sa javnošću i sveštenstvom.¹¹⁸ Ipak, trend značajnog porasta bezbednosnih incidenata usmerenih protiv kulturne baštine je zabrinjavajući i ostaje da se vidi koje dodatne mere će Kosovska policija preduzeti, kao odgovor na ove incidente.

Na osnovu OEBS-ovog praćenja situacije na terenu i izveštaja Kosovske policije, čini se da većina incidenata na lokalitetima kulturne baštine uključuje provale i krađu novca ili vrednosnih stvari. Čak iako nema prijava o etničkoj motivaciji, takvi incidenti uglavnom imaju negativan uticaj na percepciju bezbednosti i slobode kretanja za pogođene zajednice, posebno kosovske Srbe. Negativan uticaj na percepciju je još veći kada su zločini počinjeni u područjima u kojima su pogođene zajednice ranije bile meta etnički motivisanih zločina ili kada su zločini počinjeni u atmosferi tenzija, kao što je bio slučaj nakon dešavanja na severu Kosova od jula 2011.

Što se tiče sprovođenja zakona, broj hapšenja/krivičnog gonjenja kao odgovor na bezbednosne incidente od strane Kosovske policije/pravosuđa je nizak. U 2012, na primer, Kosovska policija je od ukupno 36 incidenata izvršila samo 9 hapšenja. Osim toga, OEBS je praćenjem situacije uočio da su počinioći većine incidenata usmerenih na lokalitete verske i kulturne baštine nepoznati i stoga u sudovima i nije bilo suđenja za takve slučajeve. Iako tužiocima imaju obavezu da redovno prate razvoj istraga o nanošenju štete lokalitetima kulturne baštine, oni tu dužnost najčešće ne ispunjavaju. Osim toga, OEBS nije zabeležio nijedan slučaj podnošenja prijave protiv počinilaca bespravne gradnje na lokacijama kulturne baštine ili u vezi sa bilo kojim drugim kršenjem Zakona o izgradnji. Pored svega navedenog, treba reći da je tokom 2013 zaista došlo do povećanja broja hapšenja, na ukupno 27 osoba.

Za rešavanje bezbednosnih problema opštine

imaju na raspolaganju dva mehanizma: Opštinske savete za bezbednost zajednice (OSBZ)¹¹⁹ i Lokalne odbore za javnu bezbednost (LOJB). Tamo gde su osnovani, OSBZ su primarni opštinski organi koji imaju mandat da se bave bezbednošću zajednica u brojčanoj manjini u datoj opštini, pored regularnih bezbednosnih i pravosudnih struktura, kao što su Kosovska policija i pravosuđe¹²⁰, što obuhvata i bezbednosne incidente na lokalitetima kulturne baštine. OSBZ nisu osnovani samo u četiri opštine¹²¹, međutim, efikasnost funkcionisanja OSBZ varira. LOJB osniva policija, na zahtev lokalne zajednice¹²² i oni su mehanizam za sprovođenje inicijativa zajednice u zajedničkom radu sa policijom i poboljšanje bezbednosti u zajednici okupljanjem članova lokalne zajednice, pripadnika policije, lokalnih zvaničnika i predstavnika škola, žena i mladih. Iako su mnoge opštine osnovale LOJB, koji su se pokazali vrlo korisnim u razmatranju korektivnih mera koje treba sprovesti u zaštiti kulturne baštine¹²³, oni su samo dobrovoljni mehanizmi i njihov učinak zavisi o tome da li se redovno okupljaju, da li sektorski pripadnik Kosovske policije učestvuje na sastancima i da li se zapisnici sa sastanaka (ili zaključci) prenose komandiru stanice ili koordinatoru za rad policije u zajednici. Neki LOJB pokrivaju veći broj sela u jednom policijskom sektoru (sa dve ili tri zajednice), a u mnogim slučajevima odnosi sa Kosovskom policijom su slabi i nema proaktivnog strukturisanog

delovanja obe strane.

Međutim, OEBS je uočio i jedan pozitivan primer, a tiče se obeštećenja koje su kosovske institucije obezbedile nakon bezbednosnih incidenata na lokalitetima Srpske pravoslavne crkve. U januaru 2013, došlo je do niza napada na lokacije verske i kulturne baštine Srpske pravoslavne crkve.¹²⁴ Incidenti su izazvali ozbiljnu zabrinutost zajednice kosovskih Srba širom Kosova, čak i onih koji nisu bili direktno na meti ili čija imovina nije direktno oštećena prilikom napada. Ove akcije su oštro osudili visoki zvaničnici na centralnom i lokalnom nivou, kao i OEBS. Kao odgovor na napade, kosovske institucije izdvojile su iznos od 97.000 € za popravke¹²⁵, koji je obezbedilo Ministarstvo za lokalnu upravu (MLU). MLU je odabrao i potpisao ugovor za upravljanje popravkama i obnovom oskrnavljenih grobalja i nadgrobnih spomenika sa lokalnom nevladinom organizacijom „Raskršće“. Svi restauratorski radovi završeni su do jula 2013.¹²⁶

Međutim i pored svega, OEBS je takođe uočio da opštine na bezbednosne incidente, uključujući i one koji su usmereni na lokalitete kulturne baštine, reaguju uglavnom na ad hoc bazi i bez konzistentnog pristupa svih opština.¹²⁷ Bez obzira na motivaciju incidenata, kada izostane reakcija opštine, osećaj nesigurnosti pogođenih zajednica se povećava.

4.2 Povreda prava vlasništva Srpske pravoslavne crkve

Osim slučajeva krađe i vandalizma, kulturnu baštinu na Kosovu - posebno Srpske pravoslavne crkve - takođe ugrožava nekoliko opštinskih odluka koje nisu u skladu sa zakonskim okvirom za zaštitu kulturne baštine.

Primer toga je zadiranje opštine Rahovec/Orahovac u posed manastira Zočište¹²⁸ iskopavanjem dela njihovog zemljišta u svrhu proširenja lokalnog puta, jer se tako stvara opasnost od klizišta, koje bi potencijalno moglo da ošteti groblje u manastirskom posedu¹²⁹. Opština je obavila geodetska merenja koja su potvrdila zadiranje opštine u posed manastira, a potom i obustavila izgradnju puta, dok se sa Manastirom ne dođe do obostrano prihvatljivog dogovora. U dopisu nadležnim vlastima Srpske pravoslavne crkve, opština je zatražila

njihovu saglasnost za nastavak radova i ponudila da, kao kompenzaciju, duž ugroženog manastirskog poseda izgradi potporni zid.¹³⁰ Episkop Eparhije raško-prizrenske odgovorio je da crkva, uz potporni zid, traži i novčanu naknadu za oduzeto zemljište¹³¹. Nakon ove prepiske, opština je nastavila sa izgradnjom puta i ponudila je Srpskoj pravoslavnoj crkvi vlasništvo nad zemljišnom parcelom u blizini manastira koju Manastir već koristi kao prostor za parkiranje, kao naknadu za „eksproprijaciju manastirske imovine, koja se od manastira uzima u svrhu izgradnje i proširenja javnog puta.“¹³² Put je završen u septembru 2011. Međutim, izgradnja potpornog zida nije započela sve do 21 oktobra 2013.¹³³

U ovom slučaju opština je započela radove bez traženja saglasnosti predstavnika Manastira. Ovim

Peška Patrijaršija

se očigledno krši Zakon o specijalnim zaštićenim zonama¹³⁴, s obzirom da član 7.1 zakona klasifikuje manastir kao SZZ, te bi prema tome opština morala da „traži saglasnost Srpske pravoslavne crkve“ pre obavljanja bilo koje aktivnosti koja može da utiče na zonu i nakon toga uputi predmet SSN na reviziju ako se ne postigne dogovor¹³⁵. Oduzimanje manastirske imovine u ovom slučaju predstavlja de facto eksproprijaciju. Ovo načelo je dodatno potvrđeno Zakonom o eksproprijaciji.¹³⁶ Razmena zemljišta koju je ponudila opština izaziva dodatnu zabrinutost. Zakonodavstvo koje se primenjivalo u vreme razmene zemljišta nije predviđalo mogućnost razmene vlasništva sa opštinom i bilo kojim drugim pravnim ili fizičkim licem¹³⁷, pa je samim tim i adekvatnost razmene zemljišta, koja je ponuđena kao kompenzacija, po svemu sudeći bila u suprotnosti sa tada važećim zakonskim obavezama kosovskih institucija.

Takvo nezakonito mešanje u imovinska prava izvan relevantnog pravnog okvira izaziva ozbiljnu zabrinutost, a posebno da je manastir, s obzirom da je izgradnja puta već bila završena, doveden u nezaštićen položaj i nije imao drugog izbora osim da prihvati razmenu zemljišta koju je ponudila opština. Početak radova na putu, pre ispunjenja svih zakonskih obaveza u pogledu zaštite SZZ i obaveze obeštećenja u skladu sa Zakonom o eksproprijaciji nepokretne imovine¹³⁸, može dovesti do ozbiljnih kršenja imovinskih prava. Podrazumevani sporazum između stranaka nije dovoljan za prevagu nad ispunjenjem zakonskih uslova. Ono što treba pomenuti jeste da postignuti sporazum predstavlja političko, a ne pravno rešenje slučaja.

U drugom slučaju, opština Pejë/Peć je tokom 2011 i 2012. realizovala projekat koji je finansirala Evropska unija, a koji je bio usmeren na razvoj turizma u dolini Rugove i predviđao uređenje postojećih

biciklističkih i pešačkih staza čiji se delovi protežu na SZZ oko Pečke patrijaršije. Opštinski zvaničnici su pisali Pečkoj patrijaršiji o projektu i tražili njenu saglasnost¹³⁹ u skladu sa Zakonom o specijalnim zaštićenim zonama koji propisuje da opština mora da dobije saglasnost Srpske pravoslavne crkve pre obavljanja bilo koje aktivnosti koja može da utiče na zonu.¹⁴⁰ Međutim, patrijaršija je na zahtev odgovorila negativno, uz obrazloženje da bi projekat mogao da dovede do povećanja broja ljudi koji prolaze kroz zonu, što bi moglo da ugrozi bezbednost lokacije. Osim toga, patrijaršija je istakla da se postojeće staze nalaze unutar šumske zone u kojoj opština ranije nije uspevala da zaustavi ilegalnu seču drva.¹⁴¹ Opština je zatim uputila predmet MKOS i SSN kako bi pomogli u nalaženju rešenja,¹⁴² kao što se zahteva u skladu sa članom 6 Zakona o specijalnim zaštićenim zonama kada postoji spor između uključenih strana. Posrednik (kopredsedavajući SSN) je sa predsednikom opštine i predstavnicima Srpske pravoslavne crkve održao nekoliko sastanaka radi pronalaženja rešenja, ali radovi nisu zaustavljeni uprkos otvorenom neslaganju. Iako je Srpska pravoslavna crkva na kraju prestala sa prigovorima na radove koji su završeni u 2012, opština je očigledno prekršila svoje obaveze iz

Zakona o specijalnim zaštićenim zonama jer:

Opština nije uspela da dobije izričitu saglasnost Srpske pravoslavne crkve pre početka projekta, čime se jasno krši član 7.1 Zakona o specijalnim zaštićenim zonama. Ovo izaziva još veću zabrinutost kada je uključena eksproprijacija imovine u privatnom vlasništvu; i

Opština je nastavila sa izgradnjom projekta uprkos činjenici da SSN nije bio uspešan u posredovanju oko sporazuma sa Srpskom pravoslavnom crkvom. Ovo predstavlja kršenje člana 6 Zakona o specijalnim zaštićenim zonama.

Iako se komunikacija između Srpske pravoslavne crkve i opština značajno poboljšala i povećala tokom poslednjih nekoliko godina¹⁴³, navedeni primeri pokazuju da još uvek postoji potreba da se uspostave jasne procedure i vremenski okviri za opštine – da se konsultuju sa Srpskom pravoslavnom crkvom o zabranjenim aktivnostima u okviru SZZ i za Srpsku pravoslavnu crkvu – da odgovori. Ono što dodatno zabrinjava jeste to što takvi slučajevi mogu izazvati slične akcije i na taj način dovesti do daljeg nezakonitog mešanja u imovinu Srpske pravoslavne crkve i u drugim opštinama na Kosovu.

4.3 Promovisanje kulturne baštine

Pored očuvanja i restauracije lokacija kulturne baštine, institucije imaju obavezu i da promovišu kulturnu baštinu kroz obrazovanje ili preko kampanja za podizanje svesti javnosti¹⁴⁴ o pravu na učešće u kulturnom životu i, po analogiji, odgovarajućoj potrebi da se poštuje kulturna baština i kulturna raznolikost. Takve promotivne aktivnosti bi pomogle u stvaranju uslova pogodnih za konstruktivne međukulturne odnose zasnovane na uzajamnom poštovanju, razumevanju i toleranciji. U neke od tih dosadašnjih napora kosovskih institucija spadaju i godišnje učešće MKOS u Danima evropske baštine¹⁴⁵ i osnivanje međuministarske radne grupe za komunikaciju i sprovođenje SZZ, organizovanje kampanje za informisanje javnosti i objavljivanje brošura o zaštićenim zonama¹⁴⁶ i SZZ na celom Kosovu u martu 2010. Pored toga, razne opštine u regionima Pejë/Peć i Prizren počele su da rade na upravljanju kulturnom baštinom. Plan lokalnog

kulturnog nasleđa 2012-2015. u Prizrenu¹⁴⁷ pokušava da zaštiti i očuva kulturnu i prirodnu baštinu, integriše kulturnu i prirodnu baštinu u savremeni život i lokalni razvoj i obrazuje, obučiti i podigne svest o kulturnoj i prirodnoj baštini. U okviru zajedničkog projekta sa Evropskom unijom¹⁴⁸, Savet Evrope je pružio podršku za šest opština u regionu Pejë/Peć u osnivanju kancelarije za promociju upravljanja baštinom - Zapad (PUB)¹⁴⁹. Svrha toga je da se utvrde najpogodnije strategije za unapređenje ciljeva u kontekstu razrade komponente održivog turizma baštine u sveobuhvatnoj turističkoj strategiji za region. Pored toga, MKOS je krajem 2012 osnovao Odsek za integrisano upravljanje kulturnom baštinom u okviru ministarstva sa ciljem izrade integrisanih planova upravljanja i jačanja veza između kulturne baštine i turizma, ali su aktivnosti ovog odseka tokom 2013 bile minimalne¹⁵⁰. Kao što ovi primeri pokazuju, takve promotivne inicijative za promovisanje i

očuvanje materijalne nepokretne kulturne baštine nealbanskih zajednica retko pokreću kosovske institucije i uglavnom ih predvode međunarodne organizacije, kao što su Savet Evrope, OEBS i Kancelarija Evropske unije na Kosovu. Nedavno je međutim utvrđeno da su u jedan projekat kosovske institucije bile direktno uključene i učestvovala u finansiranju u vezi sa NVO „Hanarin“. MLU i opština Hani i Elezit/Elez Han su 6 novembra 2013 potpisali Memorandum o razumevanju za realizaciju projekta „Promovisanje kulturnih vrednosti i identifikacija nasleđa“. Opština Hani i Elezit/Elez Han je na osnovu ovog sporazuma dobila 10.000€ za finansiranje projekta čiji je cilj promocija kulturnih vrednosti i identifikovanje kulturne baštine u opštini¹⁵¹. Projekat je uključivao kampanju za informisanje javnosti¹⁵² i

predstavljanje¹⁵³ kataloga koji je obuhvatao preko 170 eksponata različitih vrsta, uključujući i nekoliko objekata nepokretne baštine.

Slično tome, prethodnih godina je primećen nedostatak javne svesti i angažovanja građana u pogledu zaštite kulturne baštine i njene društveno-ekonomske vrednosti. Osim toga, energično protivljenje proglašenju Zakona o istorijskom centru Prizrena i Zakona o selu Velika Hoča/Hoçë e Madhe pokazuje da su pitanja kulturne baštine na Kosovu veoma politizovana i da tek treba da se dođe do zajedničkog razumevanja prednosti kulturne baštine – bez obzira na njeno poreklo - za sve zajednice na Kosovu.

5. ZAKLJUČAK

Pravni okvir Kosova o zaštiti kulturne baštine uglavnom je u skladu sa relevantnim međunarodnim standardima ljudskih prava. Međutim, neke nadležne institucije, kao što su KSKB i međuministarska radna grupa za komunikaciju i sprovođenje SZZ i dalje su u velikoj meri neefikasne. Osim toga, u Zakonu o kulturnom nasleđu i njegovim podzakonskim aktima koristi se pojam „nadležna institucija“ umesto da se imenuje posebna agencija, pa samim tim nadležnosti različitih institucija nisu jasne i definisane. Dobijeni prostor za različita tumačenja je poseban problem u oblasti inspekcije, jer nije jasno da li je inspekcija odgovornost centralnih ili opštinskih institucija. Iako ima mnogo aktera u oblasti zaštite kulturne baštine, ono što nedostaje jeste jasan mehanizam koordinacije, a razmena informacija između relevantnih institucija odvija se samo na ad hoc osnovi. Uprkos tome što je priroda zaštite kulturne baštine takva da prožima sve sektore, saradnja između lokalnih i centralnih organa i između različitih opštinskih odeljenja i različitih resornih ministarstava i dalje je ograničena. Ograničeni kapaciteti osoblja i nedostatak političke posvećenosti dodatno su otežali sprovođenje zakonskog okvira za zaštitu kulturne baštine.

MKOS tek treba da sastavi sveobuhvatan popis nepokretne materijalne imovine kulturnog nasleđa na Kosovu i spisak imovine kulturnog nasleđa pod trajnom zaštitom. Zbog nedostatka takvog procesa popisivanja, lokacije kulturnog nasleđa koje nisu deo SZZ posebno su podložne uništavanju, vandalizmu, krađi i drugim destruktivnim aktivnostima. Ovo posebno pogađa kulturnu baštinu nealbanskih zajednica. Pored slučajeva krađe i vandalizma,

kulturna baština na Kosovu - posebno Srpske pravoslavne crkve - je ugrožena i zbog nekoliko opštinskih odluka kojima se krše prava svojine ili podriva zaštita kulturne baštine.

Osim toga, integracija lokaliteta kulturnog nasleđa u lokalne prostorne planove i dalje izaziva zabrinutost. Nisu sve opštine usvojile opštinske prostorne planove koji su neophodni za regulisanje izgradnje i razvoja oko SZZ i drugih lokacija kulturnog nasleđa. Unutar i u blizini SZZ i dalje se obavljaju građevinski radovi. Može se uočiti i redovna nekontrolisana izgradnja u neposrednoj blizini drugih lokaliteta kulturnog i verskog nasleđa, koja se ne može rešiti na adekvatan način zato što nedostaju inspektori i zato što opština nema dovoljno sredstava. Inicijative institucija da promovišu očuvanje nepokretne materijalne kulturne baštine, posebno nealbanskih zajednica, veoma su ograničene. Nedostaje i šire zajedničko razumevanje prednosti kulturne baštine - bez obzira na njeno poreklo - za sve zajednice na Kosovu.

Uz sve ove preostale izazove, i dalje je ograničena efikasnost institucija na lokalnom nivou u primeni međunarodnih standarda ljudskih prava koji se odnose na zaštitu kulturne baštine. Ostaje da se vidi koje će promene doneti izmenjeni Zakon o kulturnom nasleđu i kako će one, zajedno sa nedavnim osnivanjem odseka za integrisano upravljanje kulturnom baštinom pri MKOS, doprineti uspostavljanju ravnoteže između zaštite kulturne i verske baštine i prava pojedinaca i zajednica koje živi oko tih lokacija i povećati pristup i prednosti zaštite kulturne baštine za sve zajednice na Kosovu.

6. PREPORUKE

Ministarstvu kulture, omladine i sporta:

- Sastaviti sveobuhvatan popis nepokretne materijalne imovine kulturnog nasleđa na Kosovu i spisak nepokretne imovine kulturnog nasleđa pod trajnom zaštitom, u skladu sa članom 4 Zakona o kulturnom nasleđu.
- Osigurati stručno osposobljavanje opštinskih inspektora za kulturno nasleđe i inspektora RCKB za zaštitu lokacija kulturnog nasleđa. Obezbediti naprednu obuku za novoosnovanu jedinicu Kosovske policije za zaštitu kulturnog nasleđa, posebno kada stupi na snagu novi Zakon o kulturnom nasleđu.
- Savetovati opštine, uključujući i putem javnih izjava, da javno osude bezbednosne incidente na lokacijama kulturnog nasleđa, posebno nealbanskih zajednica.
- Javno osudi slučajeve gde je kulturno nasleđe ugroženo zbog nelegalne gradnje.
- Predložiti izmene Zakona o kulturnom nasleđu kako bi se osigurao bolji nadzor mera koje institucije na lokalnom nivou preduzimaju radi zaštite i promovisanja kulturne baštine, jasnije definisala uloga i podelili zadaci između institucija na centralnom i lokalnom nivou, osigurala međuministarska saradnja i koordinacija po pitanjima koja se odnose na zaštitu kulturne baštine i jasnije definisale obaveze opštinskih i inspektora kulturne baštine iz MKOS.
- Koordinisati redovnu razmenu informacija (projekti, bezbednosna pitanja) između centralnih institucija uključenih u primenu zakona o kulturnoj baštini, uključujući aktivnosti obnove na lokalitetima kulturnog nasleđa na Kosovu, i lokalnih opštinskih odeljenja.

Skupštini Kosova:

- Osigurati da osoblje KSKB bude u punom sastavu i da KSKB bude funkcionalan, uključujući zastupljenost nealbanskih zajednica u ovom telu.

Kosovskoj policiji:

- Nastaviti sa zaštitom aktivnosti na lokacijama kulturnog nasleđa kroz redovne patrole i primenu operativnog naloga.
- Reagovati na bezbednosne incidente povećanjem patrola.
- Osigurati redovne patrole i za lokacije kulturnog nasleđa nesrpske pravoslavne crkve koje su pogođene bezbednosnim incidentima.
- Jačanje koordinacije i saradnje sa OSBZ, LOJB i predstavnicima zajednice, sa ciljem da se pruži sigurnost pogođenim zajednicama.

Opštinama:

- Osuditi sve bezbednosne incidente koji utiču na lokacije kulturnog nasleđa, posebno nealbanskih zajednica i preduzeti blagovremene terenske aktivnosti sa ciljem da se pruži sigurnost pogođenim zajednicama.
- Podržati Kosovsku policiju, putem redovnih foruma kao što su opštinski saveti za bezbednost zajednice, u njenim nastojanjima da efikasno i proaktivno reaguje na bezbednosne incidente koji uključuju lokacije kulturnog nasleđa.
- Pokazati posvećenost poštovanju/primeni mehanizama za zaštitu lokaliteta kulturnog nasleđa predviđenih relevantnim zakonima i propisima.
- Osigurati učešće Srpske pravoslavne crkve u ranim fazama gradnje po opštinama, što uključuje zabranjene aktivnosti unutar SZZ, kako bi se tražila njena saglasnost na predloženu izgradnju/razvoj u skladu sa članom 6 Zakona o specijalnim zaštićenim zonama.

Dovršiti prostorno-planske dokumente predviđene Zakonom o prostornom planiranju¹⁵⁴, kako bi se osiguralo pravilno sprovođenje Zakona o specijalnim zaštićenim zonama i Zakona o kulturnom nasleđu, koje bi dovelo do legitimne zaštite lokacija kulturnog nasleđa¹⁵⁵.

Sačiniti plan kojim bi se osigurala redovna inspekcija lokacija kulturnog nasleđa od strane opštinskih

inspektora, osiguralo poštovanje obaveze prijavljivanja centralnom nivou svake gradnje uočene na lokaciji kulturnog nasleđa, osiguralo brže reagovanje na zahteve građana za izdavanje građevinske dozvole u okviru SZZ, izbegli dalji sporovi u vezi sa nelegalnom gradnjom i na najmanju moguću meru svela šteta koja se nanosi lokacijama kulturnog nasleđa (čime se povećava verovatnoća da se svako oštećenje rano uoči i sanira).¹⁵⁶

Regionalnom centru za kulturno nasleđe:

Sačiniti plan kojim bi se osiguralo da se redovna inspekcija lokacija kulturnog nasleđa vrši u skladu sa Uredbom MKOS o ovlašćenjima i nadležnostima Inspekcije za kulturno nasleđe.¹⁵⁷

(Endnotes)

1. Videti član 1, Konvencija o zaštiti svetske kulturne i prirodne baštine Organizacije za obrazovanje, nauku i kulturu Ujedinjenih nacija (UNESCO), 16. novembar 1972. Materijalna baština se ponovo može podeliti na pokretna i nepokretna kulturna dobra.
2. Videti član 2, Konvencija UNESCO-a za zaštitu nematerijalne kulturne baštine, 17. oktobar 2003.
3. UNESCO definiše „prirodnu baštinu“ kao „prirodna obeležja koja se sastoje od fizičkih i bioloških struktura koje su od izuzetne univerzalne vrednosti sa estetskog ili naučnog aspekta; geološke i fizičko- geografske strukture i precizno razgraničena područja koja predstavljaju staništa ugroženih životinjskih i biljnih vrsta od izuzetne univerzalne vrednosti sa stanovišta nauke ili konzervacije, ili prirodne lokalitete ili precizno razgraničena prirodna područja od izuzetne univerzalne vrednosti sa stanovišta nauke, očuvanja ili prirodne lepote“. Videti član 2, UNESCO, fusnota 1, supra.
4. Videti član 1, Evropska konvencija o predelu, ETS br. 176, Firenca, 20. oktobar 2000.
5. Izveštaj specijalnog izvestioca za kulturna prava, Farid Shaheed, Savet za ljudska prava, UN Doc. A/HRC/17/38, 21. mart 2011, str. 4.
6. Videti član 27, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (UDHR), Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 217 A (III), 10. decembar 1948. Videti takođe član 15, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR), Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 2200A (XXI), 16. decembar 1966, koja je stupila na snagu 3. januara 1976.
7. Videti član 27, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR), Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 2200A (XXI), 16. decembar 1966, koja je stupila na snagu 23. marta 1976.
8. Videti stav 48, Komitet Ujedinjenih nacija za ekonomska, socijalna i kulturna prava (CESCR), Opšti komentar br. 21: Pravo svakoga da učestvuje u kulturnom životu, UN Doc. E/C.12/GC/21, 21. decembar 2009.
9. M. Sepúlveda, The Nature of the Obligations under the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (Priroda obaveza iz Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (Oxford: Intersentia, 2003), str. 157-208.
10. Prava propisana u ICESCR dublje razrađuju ona ista prava koja su predviđena u UDHR, uključujući i kroz opsežne i autoritativne komentare nezavisnog tela stručnjaka UN u CESCR, koje nadgleda primenu ICESCR. (Videti posebno Opšti komentar br. 21 CESCR, fusnota 8, supra) CESCR je prethodno objavio zaključna razmatranja o stepenu primene prava propisanih ICESCR na Kosovu, i prioritete oblasti za buduće procene poštovanja, zaštite i ispunjavanja tih prava; videti Zaključna razmatranja

CESCR, na dokument koji je podneo UNMIK, UN Doc. E/C.12/UNK/CO/1 (1. decembar 2008).

11. Videti član 5, Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, ETS br. 157, 1. februar 1995.

12. Videti članove 18, 19 i 26, UDHR, fusnota 6, supra.

13. Na primer, preko Konvencije UNESCO o kulturnoj raznolikosti, 2. novembar 2001.

14. Uloga zajednice i njihovo uključivanje u određivanje, upravljanje i praćenje kulturne baštine povećano je u proteklim godinama preko Konvencije UNESCO-a koja se odnosi na zaštitu svetske kulturne i prirodne baštine, fusnota 1, supra. Komitet za svetsku baštinu je 2007. uveo dodatni strateški cilj pozivajući države da prošire uloge zajednice u primeni Konvencije. Takođe videti stavove 39 i 40 Komiteta za svetsku baštinu, Operativne smernice za primenu Konvencije za zaštitu svetske baštine, 08/01 januar 2008. Zatim, na svojoj 32. sednici, u vreme usvajanja Konvencije za zaštitu nematerijalne kulturne baštine, fusnota 1, supra, UNESCO je posebno opisao ulogu zajednica u pogledu nematerijalne kulturne baštine, priznajući da: „zajednice, posebno autohtone zajednice, grupe i, u nekim slučajevima, pojedinci igraju važnu ulogu u proizvodnji, zaštiti, održavanju i ponovnom stvaranju nematerijalne kulturne baštine“. Osim toga, videti stavove 14, 15 i 65, Savetodavni odbor o Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina. Komentar na delotvorno učešće pripadnika nacionalnih manjina u kulturnom, društvenom i ekonomskom životu i javnim poslovima. Usvojen 27. februara 2008. ACFC/31/DOC (2008) 001, Strazbur, 5. maja 2008. Savetodavni odbor u stavu 65 detaljno obrazlaže da članovi 5, 6 i 15 Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina „štite i pravo pripadnika nacionalnih manjina da očuvaju i razvijaju svoju vlastitu kulturnu baštinu i identitete i njihovo pravo na delotvorno učešće i interakciju u glavnim tokovima kulturnog života u duhu tolerancije i međukulturalnog dijaloga.“

15. Videti Preambulu, Okvirna konvencija o vrednostima kulturne baštine za društvo, ETS br. 199, Faro, 27. oktobar 2005.

16. Videti članove 4, 12 i 14, ibid.

17. Videti posebno Povelju UNESCO o očuvanje digitalne baštine, 15. oktobar 2003.

18. Izveštaj specijalnog izvestioca za kulturna prava Farida Shaheeda, Savetu za ljudska prava, fusnota 5, supra, str. 16.

19. Videti član 2, MPGPP, fusnota 7, supra; član 8, UDLJP, fusnota 6, supra; stav 72, Opšti komentar CESCR br. 21, fusnota 8, supra; Videti i član 11, Friburška deklaracija o kulturnim pravima, 7. maj 2007.

20. Osnovni principi i smernice UN o pravu na pravni lek i obeštećenje za žrtve teškog kršenja ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava, Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih Nacija 60/147, 16. decembar 2005.

21. Zakon br. 03/L-039 o specijalnim zaštićenim zonama, 15. jun 2008.

22. Zakon br. 02/L-88 o kulturnom nasleđu, 6. novembar 2006 (Zakon o kulturnom nasleđu).

23. Uredba MKOS br. 01-2008 o postupcima iskopavanja-istrage, Uredba MKOS br. 02-2008 o pristupu javnosti kulturnoj baštini koja je u privatnom vlasništvu, Uredba MKOS br. 03-2008 o postupcima konzervacije i restauracije kulturne baštine, Uredba MKOS br. 04-2008 o ovlašćenjima i nadležnostima inspekcije za zaštitu kulturne baštine, Uredba MKOS br. 05-2008 o registraciji, dokumentovanju, proceni i izboru kulturne baštine za zaštitu, Uredba MKOS br. 06-2008 o merama bezbednosti za očuvanju pokretne baštine, Uredba MKOS br. 07-2008 o postupcima izdavanja dozvole za trgovce pokretnom baštinom.

24. Zakon br. 04/L-066 o istorijskom centru Prizrena, 9. jul 2012.

25. Zakon br. 04/L-062 o selu Hočë e Madhe/Velika Hoča, 9. jul 2012. Usvajanje zakona su ispolitizovali predsednik opštine i predstavnici građanskog društva što se tiče uloge Srpske pravoslavne crkve kao članice seoskog veća u izradi praktične politike za prostorno planiranje i zaštite kulturne baštine Velike Hoče/Hočë e Madhe. Velika Hoča/Hočë e Madhe je naselje u opštini Rahovec/Orahovac (gde su većinsko stanovništvo kosovski Albanci) pretežno naseljeno kosovskim Srbima. Usvajanje posebnog zakona kojim se selu daje statut SZZ predviđa Zakon o specijalnim zaštićenim zonama, fusnota 21, supra.

26. Usvajanje ova dva zakona snažno je ispolitizovano i naišlo je na snažan otpor predstavnika opštine i nekih organizacija građanskog društva iz opština Prizren i Rahovec/Orahovac.

27. Nacrt administrativnog uputstva o osnivanju, izboru, odgovornostima

- i radu Saveta za kulturnu baštinu i Nacrt administrativnog uputstva o osnivanju, izboru, odgovornostima i radu seoskog veća Hoçë e Madhe/Velike Hoçe.
28. Videti godišnji plan rada Vlade za 2012. godinu, dostupan na internet stranici Kabineta premijera: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Plani_i_dokumenteve_Strategijike_2012.pdf (pristupljeno 26. mart 2014).
29. Direktor odeljenja za kulturnu baštinu MKOS, razgovarano 14. oktobra 2013. Radnu grupu čine predstavnici različitih kosovskih institucija (uključujući MKOS), opštinski službenici i predstavnici poreske uprave.
30. Očekuje se da će izmenjeni i dopunjeni Zakon o kulturnom nasleđu biti proglašen 2014.
31. Sastanci radne grupe o Nacrtu zakona o kulturnom nasleđu, 16–22 oktobar 2013.
32. Videti član 22, Zakon br. 03/L-040 o lokalnoj samoupravi, 15. jun 2008.
33. Videti članove 2, 5 i 7, Zakon br. 03/L-047 o zaštiti i promovisanju prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu, 15. jun 2008.
34. Videti Zakon br. 04/L-174 o prostornom planiranju, 7. septembar 2013. Ovim Zakonom ukinut je Zakon br. 2003/14 o prostornom planiranju, 10. septembar 2003. i Zakon br. 03/L-106 o izmenama i dopunama Zakona br. 2003/14 o prostornom planiranju, 17. novembar 2008. Međutim, poslednja dva zakona i dalje su relevantna za ovaj izveštaj jer su predstavljala važeći zakon za mnoge slučajeve navedene u ovom izveštaju.
35. Videti članove 5, 21 i 25, Zakon br. 04/L-110 o izgradnji, 19. jun 2012.
36. KSKB je osnovan 2010, član 4.8 Zakona o kulturnom nasleđu, fusnota 22, supra.
37. Videti članove 4.3 i 4.4, Zakon o kulturnom nasleđu, fusnota 22, supra.
38. Videti član 4.9, ibid.
39. Videti član 5.2, ibid. Član 4.3 takođe predviđa da su zadaci KSKB da razmatra, usvaja ili odbija podneske koji se tiču dobara kulturne baštine za koje je se predlaže da budu pod stalnom zaštitom.
40. Videti internet stranicu KSKB, <http://mem.rks-gov.net/?cid=2,1> (pristupljeno 26. mart 2014).
41. Član 4.8, Zakona o kulturnom nasleđu, fusnota 22, supra, predviđa da se Saveta sastoji od sedam članova koje Skupština Kosova imenuje za trogodišnji mandat u skladu sa etničkim sastavom Kosova.
42. Član 14, fusnota 24, supra.
43. Videti Kancelarija Evropske Unije na Kosovu / Specijalni predstavnik Evropske Unije na Kosovu, „Prvi regionalni centar kulturne baštine na Balkanu otvoren u Prizrenu“ http://www.eeas.europa.eu/delegations/kosovo/press_corner/all_news/news/2011/20110916_en.htm (pristupljeno 26. mart 2014).
44. Shodno članu 4 Zakona o selu Velika Hoča/Hoçë e Madhe, fusnota 25, supra.
45. Lično obavljen razgovor sa direktorom Odeljenja MKOS za kulturnu baštinu 18. decembra 2013. Iako se radna grupa redovno sastaje, njeno najzapaženije dostignuće bila je kampanja organizovana širom Kosova uključujući i objavljivanje brošure o zaštićenim zonama i SZZ. Ograničeni kapaciteti zaposlenih i nedostatak političkog angažovanja navedeni su kao glavne prepreke u postizanju napretka na drugim zadacima.
46. Videti član 4, Zakon o specijalnim zaštićenim zonama, fusnota 21, supra.
47. Članovi SSN bili su: MKOS, KIZS, Zavod za zaštitu spomenika sa sedištem u Leposaviću/Leposaviq, Srpsku pravoslavnu crkvu, Savet Evrope, UNESCO i OEBS.
48. Administrativno uputstvo MŽSPP br. 03/2013 o Saveta za sprovođenje i nadgledanje, 12. februar 2013.
49. Videti član 2, ibid.
50. Kopredsedavajući SSN (ambasador Grčke na Kosovu) takođe je posrednik EU za pitanja koja se odnose na zaštitu verske i kulturne baštine Srpske pravoslavne crkve.
51. Videti fusnotu 104, infra.
52. Videti izveštaj Saveta Evrope „Savetodavni odbor za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina“ str. 22–23. Dostupno na: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_3rd_OP_Kosovo_en.pdf.
53. U slučaju bezbednosnih incidenata na lokalitetima kulturne baštine (za više detalja videti Poglavlje 4.1).
54. Ona je posebno usmerena na prostorno planiranje i SZZ.
55. Osim opštinskih odeljenja za kulturu i druga opštinska odeljenja, odnosno odeljenje za urbanizam i prostorno planiranje, doprinose zaštiti i unapređenju kulturne baštine.
56. Šef odeljenja za kulturnu baštinu, Ministarstvo kulture, omladine i sporta, radionica koju je organizovao OEBS o „zakonodavstvu koje se odnosi na kulturnu baštinu: sprovođenje i izazovi“, Pejë/Peç, 19. jun 2012.
57. Videti poglavlja 3–5 niže.
58. Videti zajednički program Evropske Unije/Saveta Evrope Podrška promovisanju kulturološke različitosti na Kosovu, Smernice za inventare dobara kulturne baštine, februar 2011, str. 9.
59. Ibid, str. 9.
60. Član 3, Zakon o kulturnom nasleđu, fusnota 22, supra.
61. Član 4, ibid. Direktor Odeljenja MKOS za kulturnu baštinu izjavio je da je MKOS spreman da nastavi sa postupkom u skladu sa Zakonom o kulturnom nasleđu onda kad KSKB postane funkcionalan (pisana prepiska, 17. februar 2014).
62. Član 4.4, ibid.
63. Ova dva pitanja su naveli direktori RIZS na okruglim stolovima o zaštiti kulturne baštine koje je sponzorizovao OEBS, jun 2012.
64. Direktor Odeljenja MKOS za kulturnu baštinu, pisana prepiska, 17. februar 2014.
65. Ibid.
66. Član 3.6, Zakon o kulturnom nasleđu, fusnota 22, supra.
67. Zakon o specijalnim zaštićenim zonama, fusnota 21, supra.
68. Videti član 2, ibid.
69. Videti član 3, ibid.
70. Videti član 12, MŽSPP – Administrativno uputstvo o Savetu za sprovođenje i nadgledanje, fusnota 48, supra.
71. MŽSPP, Prostorni plan Kosova 2010–2020, jun 2010.
72. Tekija je istovremeno kripta za sahranjivanje i objekat za molitvu za sufi šitske muslimane (dervise). U tekijama se nalazi sanduk u kojem je šaik ili verski lideri, obično osnivač tekije.
73. Opština Pejë/Peç je pripremila PRO u saradnji sa regionalnim institutom za zaštitu spomenika. I PRO i UPR odobrilo je MŽSPP početkom 2007. godine.
74. Zakon o izmeni Zakona o prostornom planiranju, fusnota 34, supra.
75. Odluka SO doneta je 3. marta 2011. godine. Treba napomenuti da je predlog da se Pečka patrijaršija uključi kao SZZ u opštinske prostorne planove odobrena sa 22 glasa od 37 odbornika prisutnih na toj sednici.
76. Ovdje spadaju Dečan/Deçane, Gjakovë/Đakovica, Istog/Istok, Junik, Mitrovicë/Mitrovica, Obiliq/Obilić, Pejë/Peç, Prizren i Vushtrri/Vučitrn.
77. Određeni broj objekata kulturne baštine nalazi se u toj zoni, uključujući Fatih džamiju, Veliki Hamam, Etnološki park, Sahat kulu i Bazar džamiju. Opštinska Direkcija za urbanizam je pripremila projekat u sklopu urbanističkog plana uređenja koji obuhvata restauraciju, očuvanje i uključivanje istorijske zone, koji je pregledalo MKOS. Ove informacije je OEBS-u dostavio službenik Odeljenja za urbanizam, Opština Prishtinë/Priština, usmeni razgovor, 22. oktobar 2013.
78. Službenik Odeljenja za urbanizam, opština Prishtinë/Priština, usmeni razgovor, 22. oktobar 2013. god.
79. Videti član 5, Zakon o specijalnim zaštićenim zonama, fusnota 21, supra.
80. MŽSPP, Prostorni plan Kosova 2010–2020, fusnota 71, supra, str. 179–180.
81. Ibid, str. 130.
82. OEBS je o ovome obavestio direktor za urbanizam, opština Lipjan/Lipljan, 4. septembra 2013. Od januara 2013. godine, OEBS se kontinuirano zalaže za integrisanje SZZ u opštinske prostorne planove. Proces revizije i izmene PRO i UPR Opštine Lipjan/Lipljan završen je 24. jula 2013. godine konačnim odobrenjem Skupštine Opštine.
83. Ibid.
84. 21. maja 2013. godine, direktor za urbanizam u Opštini Lipjan/Lipljan sastao se sa sveštenikom lokalne Srpske pravoslavne Crkve Vavedenja Bogorodičinog u prostorijama Opštine. Sastanak je organizovao OEBS, nakon prethodnih razgovora između direktora i OEBS-a o procesu revizije i izmena PRO i UPR.
85. Videti fusnotu 104, infra, za uključivanje SSN u ovo pitanje.
86. Videti član 33.3, Zakon o gradnji, fusnota 35, supra. Opštinskim građevinskim inspektorima takođe je dozvoljeno da nalože imaću građevinske dozvole da „sruši objekat ukoliko je utvrđeno da postoji

nepopravljiva nepravilnost koja ugrožava stabilnost objekta, sigurnost okolnih građevinskih radova ili se na drugi način dovode u opasnost ljudski životi“ (član 34). Pored toga, opštine su u obavezi da procene svoje interne resurse i kapacitete za izdavanje građevinskih dozvola i predložice naknade za građevinske dozvole (član 38.5).

87. Član 38.4, Zakon o gradnji, fusnota 35, supra, predviđa da je Ministarstvo obavezno da izda potrebna administrativna uputstva za sprovođenje Zakona kako bi bili obuhvaćeni minimalni standardi i procedure za inspekcijki nadzor građevinskih radova u okviru njegove nadležnosti shodno zakonu.

88. Videti Uredbu MKOS br. 04/2008 ovlašćenjima i nadležnostima inspekcije za kulturnu baštinu, fusnota 23, supra, kojom se predviđaju inspekcije koje sprovodi MKOS.

89. Direktor MKOS-ovog Odeljenja za kulturnu baštinu, razgovor sa njim, 20. maj 2013.

90. Nova lista lokaliteta kulturne baštine sadrži 45 objekata arheološke kulturne baštine, 77 objekata arhitektonske kulturne baštine i, po prvi put, 200 objekata pokretne imovine kulturne baštine. Videti MKOS-ovu „Potpisana je privremena lista spomenika kulturne baštine pod zaštitom“, <http://www.mkrs-ks.org/?page=2,6,655> (pristupljeno 26. mart 2014). Prethodnu listu dobara kulturne baštine pod privremenom zaštitom potpisao je ministar za kulturu, omladinu i sport, 1. oktobra 2012. godine, i ona je sadržala 1.181 objekat kulturne baštine i važila je za jednu kalendarsku godinu.

91. Član 11.2, Zakon o kulturnom nasleđu, fusnota 22, supra.

92. Ibid.

93. OEBS je obavešten da, premda se ne vrše redovne inspekcije, RCKB – shodno instrukciji MKOS – redovno prati projektne aktivnosti u vezi sa lokalitetima kulturne baštine i o njima izveštava relevantne opštine, odnosno opštinske inspektorate i direkcije za urbanizam. Izvor: direktor MKOS-ovog Odeljenja za kulturnu baštinu, pismena prepiska, 17. februar 2014.

94. Crkva sv. Krijaka (među kosovskim Srbima poznata kao Crkva Svete nedelje) izgrađena je u XIV veku i potpuno je restaurirana 1960.-tih godina. Unutrašnjost, uključujući zidne ikonopise, oštećena je vatrom tokom nereda u martu 2004. godine na Kosovu. Crkva je pod stalnom zaštitom Policije Kosova.

95. Direktor za urbanizam i prostorno planiranje, Opština Prizren, razgovor sa direktorom, oktobar 2013.

96. Direktor za urbanizam, telefonski razgovor, 29. jul 2013.

97. Direktor za inspekcije je 25. i 26. jula posetio lokalitet i razgovarao sa vlasnikom koji je naveo da nije imao nameru da gradi bilo kakve dodatne objekte. Direktor za inspekcije, telefonski razgovor, 29. jul 2013.

98. Ova gradnja u SZZ manastira Visoki Dečani razmatrana je na 6. sastanku SSN 10. septembra 2013. godine. Ministar za životnu sredinu i prostorno planiranje naveo je da će se sastati sa predsednikom Opštine Dečan/Dečane odmah nakon sastanka SSN i da će pokrenuti pitanje novih aktivnosti gradnje koje je prethodno pokrenula Srpska pravoslavna crkva.

99. Ovo je uglavnom gradnja privatnih kuća bilo bez dozvole ili preko dozvoljenih parametara utvrđenih u dozvoli.

100. Direktor RIZS, regionu Prizrena, razgovor sa direktorom, oktobar 2013.

101. Crkva Vavedenja Bogorodičinog nalazi se na listi lokaliteta definisanih SZZ, shodno članu 7 Zakona o specijalnim zaštićenim zonama, fusnota 21, supra.

102. Vlasnik imovine je od opštine dobio dozvolu o ispunjenosti tehničkih uslova za gradnju malog privremenog objekta radi obavljanja administrativne delatnosti za preduzeće. Opština je o zahtevu obavestila Srpsku pravoslavnu crkvu koja je izrazila neslaganje sa gradnjom u SZZ. Pitanje je upućeno SSN na razmatranje.

103. Preporuka direktora inspektorata MŽSPP od 15. avgusta 2013.

104. O rušenju bespravno izgrađenog skladišta izveštava se na 6. sastanku SSN, 10. septembar 2013.

105. Direktor za urbanizam, telefonski razgovor, 29. jul 2013.

106. Kako je izvešteno na 6. sastanku SSN, 10. septembar 2013.

107. Kako proizilazi iz člana 15, ICESCR, fusnota 6, supra.

108. Prema statističkim podacima Kosovske policije i OEBS-ovom praćenju situacije na terenu.

109. Vidi član 7 Zakona o specijalnim zaštićenim zonama, fusnota 21, supra.

110. Spomenik na Gazimestanu, 18. marta 2010; Manastir Gračanica, 23. avgusta 2010; Manastir Sokolica, 25. septembra 2010; Manastir Zočište (Sveti Damjan i Kuzma) 3. novembra 2010; Manastir Budišavci, 22. novembra 2010; Manastir Gorioč, 15. decembra 2010 i Manastir Svetih Arhangel, 10. maja 2011.

111. Manastir Devič u opštini Skenderaj/Srbica.

112. Manastir Visoki Dečani u opštini Dečan/Dečane.

113. Nakon procene rizika Kosovske policije 2013, arheološko nalazište Ulpijana je izuzeto od 24-časovne zaštite Kosovske policije.

114. Lokaliteti koji ne pripadaju Srpskoj pravoslavnoj crkvi i lokalitetima nasleđa kosovskih Srba, u policijskim izveštajima se, na ad-hoc bazi, nazivaju lokaliteti kulturnog nasleđa. Nijedan od ovih lokaliteta nije dobio posebnu zaštitu po operativnom naređenju.

115. Terenski posmatrači OEBS-a utvrdili su 58 incidenata na svim lokacijama u istom periodu.

116. Dva incidenta koja su se dogodila na lokacijama pod 24-časovnom zaštitom bili su krađe. Dana 13. aprila 2011, otkriveno je da nedostaje oko 14 kvadratnih metara olovnog prekrivača sa krova Srpske pravoslavne crkve Bogorodice Ljeviške u Prizrenu. Kosovska policija je u međuvremenu predstavila fotografije kao dokaz da je pomenuti materijal već nedostajao sa krova u trenutku kada im je preneto obezbeđenje objekta. Dana 15. maja, iz Manastira Sveti Arhangel, opština Prizren, ukraden je kip Cara Dušana.

117. Za razliku od statističkih podataka Kosovske policije, terenski posmatrači OEBS-a utvrdili su 71 incidentata na svim lokacijama u istom periodu. Do razlike je došlo verovatno zbog činjenice da se kategorizacija Kosovske policije šta predstavlja događaj koji ugrožava imovinu kulturne baštine razlikuje od kategorizacije OEBS-a. Osim toga, nisu svi bezbednosni incidenti usmereni protiv kulturne baštine prijavljeni Kosovskoj policiji.

118. Vidi internet stranicu OEBS, „OEBS će obučavati Kosovsku policiju o zaštiti kulturne i verske baštine“ <http://www.OEBS.org/kosovo/102830> (pristup 26. mart 2014).

119. OSBZ su obavezni opštinski organi, osnovani u skladu sa Zakonom br. 03/L-035 o Policiji, od 4. juna 2008. Prema članu 7(3), OSBZ je „savetodavno telo kojim rukovodi predsednik opštine, sa članstvom koje predstavlja sve zajednice u opštini“, Član 7(4) propisuje da je mandat OSBZ „da razvija svest o prirodi zločina, nereda i nasilničkog ponašanja u lokalnoj zajednici, identifikuje sve ono što zabrinjava lokalno stanovništvo vezano uz javnu bezbednost i bezbednost, te da preporuči akcione planove za rešavanje bezbednosnih problema na lokalnom nivou, zajedničkim naporima opštinskih vlasti, lokalne zajednice i policije“.

120. Vidi Izveštaj OEBS-a, Opštinski odgovori na bezbednosne incidente koji pogađaju zajednice na Kosovu i uloga Opštinskih saveta za bezbednost zajednica, decembar 2011. Dostupno na <http://www.OEBS.org/kosovo/86766> (pristup 26. mart 2014). Kao glavno opštinsko konsultativno telo za rešavanje bezbednosnih pitanja koja utiču na zajednice, OSBZ se moraju osnovati u svakoj opštini i moraju osigurati ravnopravnu zastupljenost svih „etničkih zajednica“, koje borave u određenoj opštini, kao i drugih relevantnih aktera. Vidi članove 1 i 3 Administrativnog uputstva br. 08/2009 Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) - 02/2009 Ministarstvo lokalne uprave (MLU) za Opštinske odbore za javnu bezbednost, 20. mart 2009.

121. Zvečan/Zvečan, Leposavić/Leposaviq, Mitrovicë/Mitrovica i Zubin Potok.

122. OEBS, Lokalni odbor za javnu bezbednost, dostupno na <http://www.OEBS.org/kosovo/74732> (pristup 26. mart 2014).

123. U 17 opština osnovano je ukupno 38 LOJB.

124. Izveštava se o oštećenjima na više od 150 srpskih pravoslavnih nadgrobnih spomenika, kao i paljevinama i ispisivanju grafita na Srpskim pravoslavnim crkvama. U incidentima u opštinama Fushë Kosovë/Kosovo Polje i Klokot/Klokot, selima Plementin/Plementina i Milloshevë/Miloševo u opštini Obiliq/Obilić, selu Prelluzhë/Priluzje u opštini Vushtrri/Vučitrn, selu Suvo Grló/Syriganë u opštini Skenderaj/Srbica kao i u istorijskom centru Prizrena. Nadalje, kapela Srpske pravoslavne crkve na groblju u Milloshevë/Miloševu je zapaljena.

125. Opština Fushë Kosovë/Kosovo Polje izdvojila je 20.000 €, a 77.000 € je izdvojila Vlada Kosova.

126. Predsednik NVO „Raskršće“, razgovor, 26. juli 2013. Popravljen je

oko 150 nadgrobnih spomenika. NVO je preusmerila 30.000 € uštedenih sredstava za čišćenje pojedinih groblja Srpske pravoslavne crkve. Terenski timovi OEBS-a posetili su te lokacije u julu 2013. i utvrdili da su popravke izvršene u svih pet regiona.

127. Videti Izveštaj OEBS-a, Opštinski odgovori na bezbednosne incidente koji pogađaju zajednice na Kosovu i uloga Opštinskih saveta za bezbednost zajednica (2011) na: <http://www.OEBS.org/kosovo/86766> (pristup 26. mart 2014).

128. Manastir Svetih Vrača Kuzme i Damjana u selu Zočište/Zoqishtë je predmet posebnog režima zaštite u skladu sa Zakonom o specijalnim zaštićenim zonama, fusnota 21, supra.

129. O tome je OEBS izvestio iguman manastira Zočište, 7 juna 2011.

130. Pismo opštine nadležnim vlastima Srpske pravoslavne crkve od 20. juna 2011.

131. Pismo Episkopa raško-prizrenske eparhije opštini od 21. jula 2011.

132. Pismo direktora opštinskog katastra, geodezije i imovine Episkopu raško-prizrenske eparhije od 5. avgusta 2011.

133. Do kašnjenja je došlo zbog toga što je opština tvrdila da ima dovoljno sredstava za izgradnju potpornog zida. Razgovor sa direktorom urbanističkog planiranja, opština Rahovec/Orahovac, 5. februara 2013. U maju 2013, opština je zatražila sredstva od MŽSPP. Razgovor sa direktorom urbanističkog planiranja, opština Rahovec/Orahovac, 18. septembra 2013. Dana 4. septembra 2013. Regulatorna komisija za javne nabavke Kosova objavila je tender za izgradnju zida. SSN je pomno pratio situaciju i na sastancima redovno ažurirao informacije.

134. Zakon o specijalnim zaštićenim zonama, fusnota 21, supra.

135. Videti član 6 (a), ibid, koji predviđa da u zabranjene aktivnosti za koje je potrebno odobrenje Srpske pravoslavne crkve spada i izgradnja puteva.

136. Član 3.3, Zakon br. 03/L-139 o eksproprijaciji nepokretne imovine, 28. oktobar 2010, navodi da „predmet eksproprijacije u okviru delokruga ovog zakona mogu biti privatno vlasništvo ili druga privatna prava u ili na nepokretnoj imovini, sa izuzetkom prava u ili na nepokretnoj imovini koja spada u kategoriju imovine za koju Ustav ili Sveobuhvatni predlog izričito predviđa da nije predmet eksproprijacije.“

137. Ovo je uvedeno tek u Zakonu br. 04/L -144 o davanju na korišćenje i razmeni opštinske nepokretne imovine, 22. novembar 2011.

138. Fusnota 136, supra.

139. Pismo rukovodioca projekta u opštini Pejë/Peć Pečkoj patrijaršiji od 16. maja 2011.

140. Član 6 (a), Zakon o specijalnim zaštićenim zonama, fusnota 21, supra, predviđa da u zabranjene aktivnosti za koje je potrebno odobrenje Srpske pravoslavne crkve spada i izgradnja puteva.

141. Pismo Pečke patrijaršije opštini Pejë/Peć od 18. jula 2011.

142. Pismo rukovodioca projekta u opštini Pejë/Peć MKOS-u od 15. avgusta 2011.

143. Na primer, OEBS je primetio da je intenzivnija komunikacija između predsedavajućeg Skupštine opštine u Prizrenu i srpskog pravoslavnog sveštenika zaduženog za Katedralu Svetog Đorđa u gradu Prizrenu, čime se pruža prilika da obe strane iznesu zabrinutosti u pogledu zaštite kulturne baštine u Prizrenu.

144. Videti član 1.1, Zakon o kulturnom nasleđu, koji navodi da u predmet tog zakona spadaju zakonska i tehnička sredstva za, inter alia, propagiranje, fusnota 22, supra. Nadležna institucija je definisana u članu 2.19 kao organ kome je zakonom dodeljena dužnost da nadgleda propagiranje kulturnog nasleđa. Prema članu 2.13 tog zakona, „propagiranje“ podrazumeva i „obrazovne i aktivnosti podizanja svesti o vrednostima kulturnog nasleđa“.

145. Dani evropske baštine su zajednička inicijativa Saveta Evrope i Evropske komisije. U celoj Evropi se svake godine u septembru organizuju nacionalni i regionalni događaji na posebnu temu, uz isticanje lokalnih veština i tradicija, arhitekture i umetničkih dela, ali je širi cilj da se građani okupe i budu složni uprkos razlikama u kulturama i jezicima. U organizaciji događaja na Kosovu učestvuje MKOS zajedno sa Svetom Evrope. Na primer, povodom obeležavanja Dana evropske baštine 2013. na Kosovu, (u saradnji sa Britanskom ambasadom u Prištini, Kancelarijom Evropske unije na Kosovu/specijalnim predstavnikom EU i Svetom Evrope) NVO Promovisanje upravljanja baštinom Zapad (PUB-Zapad) je tokom dva vikenda između 14. i 29. septembra organizovala Voz baštine 2013, koji je uključivao putovanje iz Prishtinë/Prištine do Pejë/Peći i Dečan/Dečana. Program posete je obuhvatao obilazak glavnih lokaliteta nasleđa u

opštinama Pejë/Peć i Dečan/Dečani.

146. Član 2.21, Zakon o kulturnom nasleđu, fusnota 22, supra, definiše „zaštićenu zonu“ kao „zemljište definisano članom 2 Zakona o prostornom planiranju (Zakon br. 2003/14) koje okružuje zaštićeno nepokretno kulturno nasleđe koje se može zaštititi od bilo kog razvoja ili delatnosti koja može da oštetiti vizuelni ambijent ili na drugi način nanese štetu kulturnom nasleđu.“ Videti i član 7, ibid. „Specijalne zaštićene zone“ su osnovane prema Zakonom o specijalnim zaštićenim zonama, supra 21, oko 45 specifičnih lokacija kulturnog nasleđa od posebnog značaja za zajednicu kosovskih Srba i drugih zajednica na Kosovu.

147. Kulturna baština bez granica je 1. oktobra 2012. potpisala Memorandum o razumevanju za program „Planovi lokalnog kulturnog nasleđa 2012-2015“ sa MKOS, MSPP i dve opštine Dragash/Dragaš i Rahovec/Orahovac u regionu Prizrena. Videti Savet Evrope, „Podrška EU/ SE promociji kulturne raznolikosti na Kosovu“ http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cooperation/Kosovo/default_en.asp i internet stranicu Promocija upravljanja baštinom – Zapad (PUB) <http://www.phm-west.org/phm/index.html> (pristupljeno 26. mart 2014).

148. Videti Savet Evrope, „Podrška EU/SE promociji kulturne raznolikosti na Kosovu“ http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cooperation/Kosovo/default_en.asp (pristupljeno 26. mart 2014).

149. Videti internet stranicu Promocije upravljanja baštinom - Zapad (PUB) <http://www.phm-west.org/phm/index.html> (pristupljeno 26. mart 2014).

150. Direktor odeljenja MKOS za kulturno nasleđe, razgovor, 18. decembar 2013.

151. Videti internet stranicu opštine Hani i Elezit/Elez Han, „10.000€ për „Promovimin e Vlerave Kulturore dhe Identifikimin e Trashëgimisë“ - 06 nëntor 2013“

<http://kk.rks-gov.net/hanielezit/News/Advertisement/10-000-%E2%82%AC-per--Promovimin-e-Vlerave-Kulturore-dhe-l.aspx> (pristupljeno 26. mart 2014).

152. Kampanja je uključivala, inter alia, televizijske reklame i objave na internet stranici opštine.

153. Predstavljanje kataloga održano je 16. decembra 2013.

154. Član 10, Zakon o prostornom planiranju, fusnota 34, supra.

155. Član 14, Zakon o prostornom planiranju, fusnota 34, supra, predviđa da „kada su specijalne zaštićene zone u okviru specijalnih zona, prostorno-planski dokumenti izrađuju se u skladu sa odredbama Zakona br. 03/L-039 o specijalnim zaštićenim zonama“. Član 4.1 propisuje da se prostorno planiranje i uređenje vrši na osnovu, inter alia, zaštite kulturnog nasleđa. Član 10, Zakon o specijalnim zaštićenim zonama, fusnota 21, supra, obavezuje MSPP „da osigura usklađenost prostornih planova za oblasti unutar specijalnih zaštićenih zona sa članovima 5 i 6 Zakona o specijalnim zaštićenim zonama i Zakonom o prostornom planiranju“.

156. Član 33, Zakon o izgradnji, fusnota 35, supra.

157. Fusnota 23, supra.

**Izazovi u zaštiti
nepokretnih
materijalnih kulturnih
dobara na Kosovu**

Mart, 2014